

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordomdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.
Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Erik Floman

Redaktör: Ann Holm

FREDAGEN DEN 7 JANUARI 2000

Hans Andersin

Arkivet i Wiborg ruvar över mången gåta

Den sköna vita byggnaden på Tervaniemi krön med strålande utsikt över Wiborgs stad och slott är en verklig skattkammare som väntar på att bli utforskad.

Arkitekt Uno Ullbergs skapelse inhyste Länsarkivet för Wiborg fram till år 1944. Byggnaden och dess inredning är i stort sett samma som då och en avsevärd del av innehållet är det samma.

Wiborgs Nyheter reporter intervjuade nuvarande och pensionerad arkivpersonal på ort och ställe och kunde glänta en smula på förlåten till dokumentarkivaren. Av speciellt intresse var tiderna just efter 1940 och 1944. Många av gåtorna förblir kanske olösta för alltid. Stalin gjorde sitt bästa för att sopa igen de tidigaste spåren.

Efter vinterkrigets slut förstördes mycket kvarlämnat dokumentmaterial i Wiborg, men en del räddades bl.a. genom att rätt mycket material, främst polisiära akter, sändes till staden Kostroma vid Volga för att analyseras. Detta material kom tillbaka till Wiborgsarkivet efter 1944. Tyvärr var den svenska och finska församlingens kyrkböcker bland det som troligen förstördes. "Kanske finns även de undangömda och glömda i något arkiv, t.ex. Stadsarkivet på Psovska gatan i S:t Petersburg, här i Wiborg finns de i alla fall inte" säger arkivets nuvarande chef Victor Panteleyev.

Victor Panteleyev började på arkivet 1980. De övriga intervjuade var Vera Ivanova Adaskina (77 år) och Emilia Jakovlevna Iljuva (69 år). Vera började vid arkivet 1949 och Emilia 1957. Både Vera, som är veps, och Emilia, som är kareler, har studerat finsk-ugriska språk. Vera vid Universitetet i Leningrad och Emilia vid Universitetet i Petroskoi. Båda förstår finska, vilket är lika nödvändigt för arkivfunktionen i dag som det var före kriget. Helga Abakshina, WN:s trogna läsare i dagens Wiborg, arbetade tidigare vid arkivet och bidrog med sina kunskaper i svenska.

Vera var den första civila tjänstemannen i arkivet. "När jag kom till arkivet 1949 fanns där bara chefen, en officer Orlov, som inte visste någonting om vad som fanns i arkivet", säger Vera. Han hade haft en stab arkivutbildade specialister, men de hade alla försvunnit "inom 24 timmar" efter att de fått sitt arbete klart. Man kan förmoda att de, enligt Stalins normer, efter att ha gått igenom arkivets innehåll, satt inne med för mycket hemlig information för att få leva vidare.

Vera berättar att när hon kom till Wiborg 1949 var det en helt finsk stadsbild som mötte henne: skyltar, neonljus, gatunamn, vägvisare, allt på finska. Det blev ett snabbt slut på

Arkivets nuvarande chef Victor Panteleyev och Helga Abakshina, vår svenskanspråkiga kollega som tidigare arbetat i arkivet.

detta efter ett besök av några böga officerare från Moskva, som blivit mycket upprörda över stadens finska anlete och kommenderat omedelbar russifiering. Vera fick delta i arbetet att hitta på ryska namn för allting. Efter några dagars arbete var Viborg en rysk stad till sitt yttre.

På frågan om vad som hände i arkivet efter 1944 vet ingen helt säkert det rätta svaret. Följande är ett hopkok på vad de intervjuade hört:

Efter att finnarna lämnat staden i juni 1944 fanns det dokument överallt, i lösa blad längs gator och torg, inpackade i lådor för evakuering och i hem och på kontor. Då det var förbjudet för en vanlig sovjetmedborgare att plocka upp någonting, samlade militären och polisen upp det mesta och förde det till arkivet. Någon nämnde att man under några dagar samlat ihop 130 ton papper och böcker! En del förstördes nog under denna process, kan man förmoda. Efter detta kom den grupp arkivskolade personer till Viborg som sedan "försvann" efter att ha fått arbetet gjort.

När Vera kom 1949 var arkivet

fullt av handlingar. Hon och hennes kolleger, totalt fyra finskanspråkiga och två svenskanspråkiga, fortsatte arbetet med att klassificera materialet. "Detta skedde enligt de instruktioner som utarbetats av finnarna före kriget".

Vera Adaskina och Emilia Iljuva, som arbetat på arkivet sedan 1949 och 1957, båda kunniga i finska.

Enligt den 1997 publicerade katalogen grundades arkivet i juni 1940 som en filial till det centrala arkivet av NKVD i Karelsk-finska Sovjetrepubliken. Efter fortsättningskriget

Forskarsalen (het om sommaren, kall om vintern)

fortsatte arkivverksamheten i hemliga polisens regi ända fram till 1949. År 1951 fick arkivet status av Leningrad-distriktets ställiga arkiv i Viborg. Härvid flyttades en del av arkivets innehåll till Petroskoi och Leningrad. Wiborgsarkivet fick i detta sammanhang i stället motta nya arkivalier som de inte tidigare haft.

Vad finns nu i arkivet?

Vi plockar ur den tidigare nämnda katalogen. I arkivbyggnaden finns totalt 3400 olika arkiv innehållande 1 170 000 akter. Den äldsta akten är från 1653 och den yngsta är från våra dagar. Biblioteket innehåller 27 000 volymer dels ur det gamla finska arkivet, dels ur Aaltobiblioteket 1944, dels ur privata wiborgska bibliotek och dels ur sovjetkällor.

Av de 3400 pärnarna är 540 finska med 140 000 akter. Mera påtagligt är att tala om hyllmeter. Totalt finns 10 000 hyllmeter av vilka 2000 är av finskt ursprung.

Man kan uppdelat materialet i tre grupper:

I. Gammalt finskt material
II. Material från Leningrad-distriktet
III. Material som temporärt deponerats här på grund av platsbrist i S:t Petersburg.

Oss intresserar ju främst den första gruppen som givits rubriken "Arkiv behandlande institutioner, organisationer och företag från före detta Wiborgs, Kuopio och S:t Michels län 1653-1944 (Arkiv ur Wiborgs före detta länsarkiv i Finland)". Här finns länsstyrelsen i Wiborg arkiv med 45870 akter, bland dem bouppteckningar som ger en intressant bild av döda wiborgares kvarlåtenskap i minsta detalj. Mantalslängder och skattelängder kan också innehålla värdefullt personhistoriskt material. Ytterligare finns stora mängder material rörande Wiborgs hovrätt, magistrat och rådsturätt, industriella företag och handelsföretag av olika slag, medborgarorganisationer, politiska partier, skolväsende, hälsovård och sport, socialvård och välgörenhet samt religiösa samfund och kyrkor. Här finns också en omfattande kartsamling och några privatpersoners arkiv.

På finskt håll har Landsarkivet i S:t Michel anförtrodd uppgiften att hålla kontakt med Wiborgsarkivet. Man får hoppas att tillräckligt med resurser anslås för att utreda och tillvarata vad som finns av värde i vårt arkiv i Wiborg. Tjänstvilligheten och öppenheten hos personalen i Wiborg gör det möjligt att när som helst själv resa dit och forska i denna till synes omätliga dokumentarkiv.

Ur innehållet:

- Wiborgs nyheter kliver in i det nya millenniet med en nyhet på uppslaget - en guide för promenader i Wiborg. Tanken är att den yngre generationen, som inte är så välförtrogen med staden, med uppslaget i handen skall kunna orientera sig i det som var och det som är.
- Från skollfronten har vi i år två artiklar: rektor Folke Nyberg berättar i Minnen från Wiborgs gymnasium (sida 3) att skolans sigill finns bevarat i Borgå gymnasiums arkiv, och Per Erik Floman konstaterar att Svenska Lyceet firar minst 125 år (sida 4-5).
- "I Wiborg taltes fyra språk", heter det, men var det verkligen så eller är det en idealiserad bild? Svaret kan du läsa i Marika Tandefelts artikel (sida 6).
- WN:s avgångne chefredaktör Per Erik Floman har också forskat i historien kring huset Torggatan 2-4, där han en gång bodde.
- Wiborg är väl inte det man i första hand kopplar ihop med 1700-tals skalden Jacob Frese, men faktum är, berättar Rainer Knapas, att han hörde till stadens "echten und alten" (sida 16).

Forskare ohøj!

Ansök om wiborgsstipendier!

När Stiftelsen för Wiborgmuseet för ett par år sedan upplöstes, efter det att miniatyrmodellen av Wiborg blivit färdigbyggd, deponerades stiftelsens kvarvarande medel till en forskningsfond.

Denna fond förvaltas av Karjalaisen Kulttuurin Edistämmissäätiö och bär namnet Wiipuri-Museon Säätiön Rahasto. Fondens ändamål är att stöda vetenskaplig forskning om det gamla Wiborgs och dess omnejds historia och kultur.

Det är att märka att stipendier ur fonden inte endast betalas med avkastningen utan även med kapitalet. Så det är fråga om väl tilltagna belopp.

De ärade potentiella forskarna torde riktasina ansökningar till Karjalaisen Kulttuurin Edistämmissäätiö, Siltakatu 1, 80100 Joensuu. Förfrågningar kan ställas till fondens verksamhetsledare Kari Sallinen, tfn 013-12215.

För Wiborg i tiden

Årgång 101 av Wiborgs Nyheter innebär ett dramatiskt generationsskifte. För första gången sammanställs tidningen av en generation som aldrig levtt i Wiborg. Den nya generation för nu tidningens traditioner vidare; söker nya infallsvinklar och vill med detta nummer också rikta sig till jämnåriga och yngre läsare. Vi vill väcka ett nytt intresse för våra rötter och en stad som var unik. Vi vill hitta nya sätt att beskriva Wiborg förr och nu. Visserligen ingår även i detta nummer många hågkomster av "äkta" wiborgare, och sådana skall finnas i tidningen så länge det finns material att tillgå.

Huvudredaktörskapet har gått i arv från far till son. Detta skall inte ses som ett uttryck för nepotism, utan som ett uttryck för att grundkänslan för Wiborg kan och skall leva vidare trots avståndet i tid och rum. Den nya huvudredaktören tar sig an uppdraget för sina söners skull, för att de och deras generation inte skall glömma den stolta historia deras förfäder varit med om att skapa och de umbäranden de fått genom-

gå. I vår historielösa tid behövs det stämmor som påminner om var vi kommer ifrån.

Med generationsskiftet ändras ändå känslan något till sin karaktär. Den affektion och besvikelse - kanske också bitterhet - som naturligt nog präglar äldre generationers inställning till Wiborg och dess senare historia, kan vi inte uppbåda. Diskussionen om att återbörda Karelen och Wiborg har inte samma betydelse för oss, som inte har varit tvungna att riva upp våra bopålar. Vi ser på det helapå längre avstånd, men skönjer ändå konturerna av något vi vill bevara. Vi vill bevara minnet och se till att också kommande generationer skall få veta hur det var.

Mittuppslaget i årets utgåva upptas av en presentation av Wiborg med tonvikt på det svenska. Den skall sossom ett komplement till den information i bokform som finns på finska, bland annat därför att vi här använder gatunamnen på svenska. Vi hoppas att kartan med sina texter om hus, människor och företeelser skall ge de yngre generationerna en lättläst och komprimerad bild av sta-

den. Med tidningen i hand skall våra wiborgsättlingar kunna bekanta sig med staden och tillsammans med eller till och med utan sina förfäders konkreta närvaro få en bild av staden där våra rötter finns. Vi vill uppmantra till att besöka Wiborg, trots förfallet och förändringarna.

Det finns inget löfte om fortsättning på utgivningen av Wiborgs Nyheter. Den nuvarande redaktionen har åtagit sig uppdraget för ett år och ett nummer. Fortsättningen beror på om fler wiborgsättlingar ställer upp för att föra Wiborgs Nyheter vidare till sitt tredje sekel. Genom att läsa, lära, medverka, ge respons och utveckla. Genom att satsa på en tidning som i många avseenden är unik och som vi fortfarande vill att skall vara högklassig och intressant för både gammal och ung.

Den nya huvudredaktören vill tacka en aktiv redaktionskommitté och framförallt sin företrädare, som trots starkt nedsatt syn fortfarande står för en betydande del av tidningens innehåll.

Erik Floman

Östra Finlands Nation 75 år - liten nation firade stort!

Östra Finlands Nation firade ärevärdiga 75 år under traditionella former 1999. Jubileumsfesten kunde dessutom gå av stapeln på den riktiga årsfestdagen den 27 februari, och i den riktiga miljön, nämligen Gamla studenthuset.

När man började planera festen var det väl en och annan som ställde sig tveksam till om man skulle reservera Gamla studenthuset. Med tanke på det tvåsiffriga medlemstalet var risken stor att antalet festdeltagare inte skulle fylla mer än ett litet hörn av den stora festsalen. Men farhågorna visade sig vara onödiga - över 100 wiburgenser ställde upp för att fira sin nation. Den snörika vintern och de strejkande flygledarna åstadkom visserligen några försenade ankomster, men själva festligheterna gick enligt planerna. Till jubileet utkom också en liten skrift, Östra Finlands Nation 75 år, som sammanfattar livet på nationen under de tio senaste åren. Den innehåller också en matrikel i den mån man med hänsyn till det något bristfälliga kartoteket kunnat sammanställa en sådan.

Solenn akt med ny fana

Nationens fana har varit i flitig användning under årens lopp och blivit minst sagt luggsliten. Nationen beslöt därför försöka få en ny fana till jubileet, vilket tack vare donationer också lyckades. Dagen före årsfesten invigdes den nya fanan i, så att säga, kretsen av de näraste. Den stiliga nya fanan kunde sedan av en vidare krets beundras vid årsfesthögtidigheterna.

Solenna akten i musiksalen inledes som sig bör med nationens honnörsmarsch, som tack vare de många körsångarna i publiken klingade osedvanligt kraftigt! Festtalet hölls av nationens hedersmedlem och tidigare inspektor Peter Tigerstedt på ett levande, intressant och mycket peterskt sätt, med assistens av fru Irma, som vid diaprojektorn galant tolkade sin makes handviftningar.

På programmet stod också kalande av hedersmedlemmar. Valet hade hemlighållits, åtminstone för själva föremålen för det, så det rådde en viss spänning i salen när in-

Inspektor Mats Brommels överräcker diplom och blommor till Lars-Einar Floman.

Den stolta hedersmedlemmen Ann Holm mellan f.d inspektor Olli Luukkanen och hedersmedlemmen Björn Palmberg.

spektor Mats Brommels stegade upp till podiet. De två som hedrades" som en gärd av tacksamhet över ett till nationens fromma utfört troget arbete, som sträckt sig över decennier och sammanfört studentnationer", som det står i diplomaten, var Ann Holm och Lars-Einar Floman, bägge två tidigare kuratorer och mångåriga medlemmar av de äldres råd.

Efter stipendieutdelning och hälsningar var det dags att dra sig ner till festsalen. Supén avbetades under muntert sorl och sång och tal och sång. Många var de före detta sångledare eller andra sångvilliga som

hörsammade nuvarande sångledarens uppmaning att "ta in en sång" när helst andan föll på.

Middagen avslutades med de gamla danserna, och här kan man bara konstatera att polonäs, det tycks dagens wiburgenser kunna! Nachspiel var det naturligtvis på nationen uppe under kupolen i Nya studenthuset, och sillisen följande morgon avnjöts till ackompanjemang av Kruthornen och Letta Gardet, vilket ju inte var en alldeles oäven avslutning på ett 75-årsjubileum!

en Ann

Vi firar 7-januarisoarén

lördagen den 15 januari kl. 18.30

på Riddarhuset,
Riddaregatan

Frack el. mörk kostym

Balen med anor
1835 - 2000

**Ett hjärtligt tack till alla,
som bidragit med annonser
och penninggåvor**

Föreningen 7-januari

PRENUMERATION

Ni som önskar prenumerera på Wiborgs Nyheter nästa år ring redaktör Ann Holm, tfn (09) 241 1969 eller skriv under adress: Mannerheimv. 136, 00270 Helsingfors.

Wiborgsmuseets folder nu på svenska!

Bilaga till detta nummer av WN

Landskapsmuseet i Villmanstrand, Etelä-Karjalan Museo, som har hand om wiborgssamlingarna och den fina miniatyrmodellen av Wiborg, har nu fått färdig sin presentationsbroschyr på svenska. För att ge våra läsare service bifogas foldern till detta nummer.

Museet är mycket vackert beläget på fästningsudden "Linnoitus" i Villmanstrand. Området associerar med sin kasern- och bastionmiljö samt kullerstengator till garnisonsområdena i Wiborg. Gatan till museet kantas av hantverksbodarna, "Majorskans café" och landets äldsta ortodoxa kyrka.

Läs om miniatyren i foldern! Ett besök vid de två vitrinerna ger en fantastisk helhetsbild av vår stad sådan den tedde sig den 2 september 1939. Vill man komplettera synintrycket med atmosfär rekommenderas den videofilm på museet som skildrar livet i Wiborg på trettioalet.

En multimedieanläggning installeras när detta skrives vid huvudvitrinen. Där presenteras Wiborgs viktigaste sevärdheter med historiska data. Guidesystemet svarar både på frågan "vad är detta?" och var finner jag....?".

Jubilaren tackar!

WIBORGS NYHETERs hundraårsnummer, daterat den 7 januari 1999, uppmärksammades åtminstone av Hufvudstadsbladet, Suomen Lehdistö/Finlands Press, Karjala (2 gånger), Kvartetten och Me Naiset. Sparfrämjandestiftelsen Helsingfors-Torkel donerade generöst 10000 mk till finansieringen av det ovanligt korpulenta numret och i olika former lyckönskades WN av 7. januariföreningen, Wiborgs Arkivförening, Viipurin yhdistys och Viipurin Kaupunginosayhdistys Loikkaselaine. Dessutom har redaktionen fått många vänliga kommentarer från läsekretsen. WN tackar och bockar!

WN tackar också bildleverantörerna i detta nummer:

Hans Andersin
Erik Floman
Lars-Einar Floman
Per Erik Floman
Carl Jacob Gardberg
Folke Nyberg
Anne Uotinen
Östra Finlands Nation

togs av statsverket 1884 och oaktat senare ett annat dimissionsberättigat finskt statslyceum uppstått ur den tidigare här inrättade real- och sedermera s.k. elementarskolan samt dessutom två fullständiga finska samskolor, en finsk realskola och ett finskt lantbruks- och handelslyceum, härelevantalet i svenska lyceum varit i ett jämnt stigande under de senaste läsåren, så att det uppgick den 1 sept. 1923 till 193.

Att de ifrågasvarande bägge gymnasierna dock haft en stor betydelse för det fosterländska bildningsarbetet i Karelen, framgår av den framstående verksamhet, som många av deras forna elever utfört i statens och samhällets tjänst.

Bland författare, som utgått från det år 1842 inrättade gymnasiet må här nämnas litteraturhistorikern och skalden *Julius Leopold Fredrik Krohn* samt språkforskaren i *D. E. D. Europeaus*.

Från Civilymnasiet utgingo den begåvade skriftställaren *Alexander Rahkonen* samt den skickliga jordbrukaren och ommejerihushållningen högt förtjänte överdirektören för lantbruksstyrelsen *Nils Gustav Maximilian Grotenfelt*. Från det förra gymnasiet utgingo ytterligare prokuratorn *Verner Voldemar Söderhjelm*, senatorerna *Ludvig Gustav Leonhard Clouberg* och *Sven Wilhelm Hougberg*, ministerstatssekreterareadjointen *Valter Casimir Palmroth* och hovrättsrådet *Wilhelm Lavonius*, kommunalrådet *Carl Paul Oscar Clouberg* och bokhandlaren *Oscar Walter Edvard Hoving*, konstvännen och donatorn *Carl Isac Victor Hoving*, tidningsmännen *Nikolaus August Ziliacus* och *Carl Alexander Slöör*, samt skolmännen *Carl Severin Emelaeus*, *Johan Richard Relander* och *Adolf Wilhelm Lindholm*.

Det må i detta skede nämnas att gymnasiet nya byggnad togs i besittning 1858, i hörnet av Kejsar- och Karl Knutssonsgatan. Huset var ritat av samma arkitekt Lohrmann, som designat grannhuset vid Rådhusetorget eller hovrättspresidentens residens. I det skolhuset skulle Svenska Lyceum sedan verka ända till det bittra slutet. - Huset bestod av en central, högre del med två lägre sidobyggnader, den ena för gymnastik- och kemisalarna, den andra för vaktmästar- och gårdskarlsbostäderna. Låt mig här lyfta på studentmässan för den rynkige gårdskarlen Jorons minne. Han rörde sig dignande under björkvedsbördor ty han svarade bland annat för hela skolbyggnadens värmeförsörjning med kakel- resp. plåtugnar i åtminstone åtta klassrum, ovannämnda salar, lärarrummen, biblioteket, bönsalen etc.

Efter dessa flaxiga vingslag ur historien närmar vi oss de tidender då det jubilerande lyceet började ta form.

De skolor som fungerade i olika skepnader sedan 1857 hade fram till lyceets grundande utbildat 587 elever. Av dem överfördes den 1 september 1874 till det Klassiska, sedermera Svenska lyceet 129 elever, in- togs ytterligare 31 nya elever, totalt började vårskola alltså med 160 elever.

Läsåren	Nya elever	Dimitterade	Före dimission avgångna
1874-1884	*)430	179	251
1884-1894	249	83	166
1894-1904	243	97	146
1904-1914	294	51	154
1914-1/1 1924	333	79	154
Summa	1549	489	871

Med facit i hand är det förvisso med gripenhet som man läser rektor Wahlroos avslutningsord i historikdelen:

”Jag avslutar denna återblick med en innerlig önskan, att detta lyceum måtte under det nya halvsekel, varit det nu inträder, upprätthålla sina goda traditioner och fortfarande hos sina lärjungar inplanta gudsfruktan, laglydnad, plikttröhet och fosterlandskärlek. Och måtte samma ståndaktighet och respekt för grundlagarnas helgd, som hittills så vackert utmärkt dess forna elever, vara även kommande elevgenerationers ledstjärna. Tider kunna stunda, då fäderneslandets frihet åter står på spel.

Mätte då samma redobogenhet att offra liv och blod för fosterlandets räddning utmärka den från detta läroverk utgångna ungdomen, som i så hög grad framträtt hos dess elever under den nu tilländagångna första halvsekelperioden !”

Vidingången till läsåret 1884-1885 blev lyceet ett åttaklassigt klassiskt lyceum med en ofullständig reallinje. Denna linje blev emellertid så populär att man år 1892 försökte få staten att bekosta dess utveckling. Motiveringen var att wiborgarna skulle ha stor nytta av undervisning i moderna språk etc. Anhållan förkastades, men då beslöt stadsfullmäktige att kommunen skulle stå för fiolerna. Besvär inlämnades men avslogs. Systemet trädde i kraft 1894. Staden anhöll 1904 om att få fortsätta med finansieringen av reallinjen också på de fyra högsta klasserna, och det fick den. Men då man planerade att indra detta understöd 1911 ansåg rektor Wahlroos att tiden var mogen för att få lyceet förklarad till rent och enbart ett reallyceum redan 1911. Men han fick back av Skolöverstyrelsen den 12 maj 1911.

Detta väckte stor förvåning bland den svenska bildningens vänner i Wiborg, ty på klasserna 3-8 valde endast 11 % den klassiska linjen, vilket tydde på att ett rent klassiskt lyceum ej skulle kunna överleva. Ny kampanj inleddes och ledde till att Senatens framställning den 12 augusti 1912 av H.K.M. nådeligen fastställdes: skolan skulle med ingången av läsåret 1912-1913 successivt ombildas till ett reallyceum och heta Svenska Lyceum i Wiborg. Men så enkelt var det inte. Läs Wahlroos:

”Den vid ingången av läsåret 1912-1913 påbörjade ombildningen av lyceet till ett enbart reallyceum avstannade emellertid redan efter två läsår, emedan en ny ombildning av detsamma till ett lyceum med parallella gymnasialklasser vidtog vid ingången av läsåret 1914-1915 enligt förordningen av den 11 sept. 1914. Denna ombildning blev under läsåret 1916-1917 fullständigt genomförd. Lyceets fem lägsta klasser bilda nu en mellanskola med avslutade kurser, och de tre högsta gymnasialklasserna, som äro delade i klassisk och reallinje, leda till universitetet.

Åren 1917 och 1918 blevo stora förändringar införda i lektionsplanen för alla lyceer. Isynnerhet genomryskan totala försvinnande från de fem lägsta klasserna, den s.k. mellanskolan, och dess förändrade ställning som ett valbart språk på gymnasialklasserna.”

Lärarkåren och eleverna

Det finns inte utrymme denna gång för att berätta om lyceets lärare. Jag hänvisar emellertid till Wiborgs Nyheter av år 1992, där lärarna utförligt presenteras genom elevens skolhistorier.

Här bör nämnas rektorerna: de tre första före den legendariske Wahlroos var J.R. Relander, W.O. Lagus och A. Bergroth. Alla ännu levande adepter från Svenska lyceum i Wiborg känner till traditionen att hylla F. Wald. Wahlroos minne med ”Lattans gravöl” som för övrigt

ett otal gånger refererats i WN. Lattans efterträdare blev 1928 Väinö Stadigh, året innan undertecknad inskrevs i lyceet. - Han efterträddes, om jag minns rätt år 1936, av Georg ”Zappi” Lindberg, en ypperlig, tysk- och fransklärare, vid vars dödsbädd min studentklass uppvaktade. Hans sista ord till oss var: ”111” - lev livet leende! Han efterträddes biologioch geografilektorn Axel Wegelius, han med den väldiga fjärrlssamlingen. Ett foto av lärarna på vår tid må tala för sig själv.

Eleverna finns förtecknade i Ralf Winters och Viking Åhlgrens matrikel. Det skulle vara en spännande uppgift för någon med forskarhåg

Den sista svenska studentdimissionen 31.5.1939 från Svenska Flickskolan och Svenska Lyceet. Flickorna fr.v. Marianne Ljungberg, Tatiana Ljubitscheff, Ebba v. Herten, Tora Liberg, Dorcy Stadigh, Astrid Falck och Anna Ljubitscheff. Pojkarna är Tor Gräsbeck, Erik Pehkonen, Tor Fält, Sven Gustav Boström, Kaj Becker, Björn Timgren och Oleg Oseeroff.

(och friska ögon) att uppgöra en statistik över elevernas yrkesval och varför inte en femtio-i-topp-lista, ty det finns gott om framstående medborgare att välja på, vetenskapsmän, toppolitiker, dito diplomater, författare, smuglarhövdingar, konstnärer, musiker, äventyrare...

Hur gick det sen ?

Den bistra verkligheten är ju att vår skola, vars särskilda atmosfär

Lyceets inandöme i ruiner. Här ses forna eleverna Per Erik, Gunnar och Birger Floman under gymnastiksalens fönster på valborgsmässoaftonen 1942.

På ruinerna av lyceet har ryssarna byggt upp denna skola. Exteriören skiljer sig från originalet genom att sidobyggnaden här framme höjts till huvudkroppens takhöjd. Interiören är helt förändrad.

och kamratanda format och entusiasmerat några elevgenerationer, fick leva bara 65 år. Vid kamratmötet för forna lyceister i maj 1939 var jag den yngste deltagaren, student av årgång 1937. Vid hade stor måltid på Runda Tornet och båtutfärd till Juustila sluss. Men det var inte bara detta ödesår med Vinterkrigets utbrott som knäckte lyceets livsbåge, utan även utvecklingen inom stadens svenskspråkiga befolkning. Detsviktande elevunderlaget ledde till de

svenska läroverkens sammanslagning.

I början av trettio-talet syntes tecken i skyn på att jordbrukaren Jaatinens visioner för sextio år sedan nu hotade att gå i uppfyllelse. Svenska Flickskolan och Lyceet hade ensjukande elevtillströmning och skolorna blev oekonomiska att upprätthålla som separata enheter. Sammanslagning beslöt som och det skulle ske i årsvisa etapper. Det började med en etta år 1932 och den nya skolan fick heta Wiborgs Svenska Samlyceum. Från hösten 1936 verkade Flickskolan i ett annex till Finska Klassiska Lyceet. Småningom hade det vuxit upp sju samskoleklasser av hyggligt format och hösten 1939 satt sig de första samabiturienterna på skolbänken med studentexamen 1940 i sikte. Men därav vart intet. Våren 1939 (se bilden) hade de sista studenterna från Svenska Flickskolan och Svenska Lyceet dimmitterats.

Medan det så var slut med svensk skolutbildning i Wiborg må det nämnas att det efter Wiborgs återerövring 1941 flyttade över 30.000 wiborgare tillbaka till staden, som genast började återuppbyggas. Flera finska skolor satte igång och det fanns 1943 över 1000 läroverkselever, allt under brinnande krig. Men så föll ridån för andra gången, den 20 juli 1944.

När vi återstående wiborgslyceister från 1920- och 1930-talet rullar vår minnesfilm baklänges stannar filmen ofta upp i stillbilder som tillsammantagna erinrar om miljö, typer och stämning i vår gamla, garvade skola: ”Galilei upplever pendelsvängningarnas liktidighet”, Hulses vända beträffande ”elever från bildade hem”, fotbollsmatcherna på skolgården, bollspel på sångtimmerna, den fräna utepissoaren, Mospappas ”spotta ut djävulen!” om man svurit på kvarten, Zappis ”horror vacuui” och ”sieht du da?”, spanorna i Hjalmar Suhonens slöjdsal, de stora slagsmålen om titeln ”skolans starkaste karl”, flanerandet på Torkeln, snabbloppningarna över gatan till Oikkonens butik för att anskaffa munkar à 25 penni (Rönbloms kostade 50), bandykamper på Salakkalahti, Sisymbrium, ballastväxt på hamnvallarna, herbarierna, konventsfesterna, sagspelelen på julfesterna, de dammiga uppstoppade djuren, vår egen dansorkester Tatafeta Boys, vår klass’ stora idol Daudets Tartarin - le grand, l’incomparable, l’intrépide Tartarin de Tarascon, inristningarna i min stackars slitna pulpet, på ovasidan ”här satt Runar Gräsbeck” och på lockets undersida ”här satt Mikael Agricola” med datum och allt...

Länge leve minnet av Svenska Lyceum i Wiborg !

Marika Tandefelt

Mytens och verklighetens Wiborg

Sikstain färdades i österled

Sikstain hette en man som dog i Uiburkum. Hans släktingar i Uppland, i Sverige, lät resa en runsten som berättar om honom och därför känner vi hans öde. Sikstain var naturligtvis inte den förste, och framför allt inte den siste, med ett skandinaviskt språk som färdades i österled. Det Uiburkum som runstenen nämner var ett karelskt fäste äldre än det slott som 1293 byggdes på samma plats och den stad som snart nog utvecklades i slottets omedelbara grannskap. Sikstain och hans resällskap visste nog vart de var på väg och varför. I dennakarelska bygd bedrev man handel med Novgorod och trakten var därför av stort intresse inte bara för karelare och finnar, utan också för tyskar och så nordbor av Sikstains slag.

Här börjar historien om de fyra språk och fyra kulturer vilkas samexistens skulle pågå utan avbrott i ungefär sju sekel. Här börjar också myten om en stad där alla invånare talade fyra språk och levde i språklig endräkt. Myten har ofta en kärna av sanning, och den har framför allt en viktig psykologisk funktion. Myten är ett slags förädlad kollektiv förenkling, medan verkligheten bakom den är betydligt brokigare och mer komplicerad. Verkligheten är ju sammansatt av många individuella såväl vardagliga som heroiska öden.

Börjar man som jag forska i den wiborgska flerspråkigheten blir man snabbt fascinerad av hur oerhört spännande verkligheten bakom myten ter sig. Oavsett vilken tidsperiod man intresserar sig för handlar ju Wiborgs historia om möten mellan olika språk och kulturer. Finska (karelska), svenska, ryska och tyska har under olika perioder, på olika sätt och i olika utsträckning tjänat som redskap i en trakt där handelsintressen och säkerhetspolitik legat bakom såväl fredliga som krigiska händelser. Krig kan utkämpas utan särskilt mycket kunskap i fiendens språk, men handel kan inte bedrivas språklöst; handel förutsätter mångsidiga språkkunskaper på en rätt avancerad nivå. Jag tror att såväl förekomsten av flera språkgrupper i Wiborg som den individuella mångspråkigheten mest och bäst förklaras av att staden var så starkt präglad av kommers.

De tre första seklen

Under sina första tre sekel Wiborg var mer trespråkigt än fyrspråkigt. Fast bosatta ryskspråkiga wiborgare fanns det nämligen mycket litet av så någon rysk befolkningsgrupp var det inte tal om. De tyskspråkiga wiborgarna däremot hade en stark ställning p.g.a. förmögenhet, affärsförbindelser, merkantil erfarenhet och inte minst sitt tyska språk.

Det svenska borgerskapet i staden rekryterades främst bland de anställda på Wiborgs slott. Bland dem fanns både köpmän och hantverkare. De hade inte samma starka ekonomiska bas som tyskarna, men de var starkare rotade i staden, de hade bättre kännedom om landets förhållanden, närmare beröring med den svenska slottsherren och de talade konungamaktens språk. Den finska befolkningen var i klar majoritet, men eftersom de finska borgarna var få (de ökade under senare hälften av 1500-talet) hade de finskspråkiga wiborgarna betydligt mindre makt och inflytande än de svenska och tyska. Detta betyder däremot inte att det finska språket skulle ha varit ett undagömt och ohört språk; tvärtom är det inte alls osannolikt

att finskan redan tidigt har fått fungera som den gemensamma nämneren - det vi brukar kalla lingua franca - åtminstone i informella och vardagliga sammanhang.

Svensk kung - svenskt språk

Under den s.k. stormaktstiden (1600-talet grovt sett) var makt- och storleksförhållandena mellan de olika språkgrupperna ungefär desamma. Den finska befolkningen var i majoritet antalsmässigt, men den svenska och den tyska befolkningen innehade makten och stod för både det kulturella och det ekonomiska kapitalet. Någon separat ryskspråkig invånarkategori kan man fortfarande inte tala om, men man kan anta att wiborgarna av nyttoskäl behärskade ryska till hus- dvs. handelsbehov.

Stormaktstiden innebar ökad byråkrati i det svenska riket och med byråkrati följer, som vi alla vet, ökad produktion av text. Det svenska skriftspråket var inte på den tiden standardiserat i någon form. Olika skribenter hade sina personliga vanor och det lokala språket, för Wiborgs del de lokala språken, kom också till uttryck. Därför kan man i samtida texter liksom se och uppleva språken hur möts.

Rådsturätsprotokollisten återgivning av parternas utsagor i rätten fångar den språkliga brokighet som redan sedan skler måste ha hörts på gator, i gränder och på torg i Wiborg. Personer med olika modersmål använde sina respektive språk, flerspråkiga personer växlade mellan sina språk alternativt talade dem litet huller om buller. Man "entschjeller" sig, dvs. ursäktar sig med lån av tyskans "sich entschuldigen", man dricker gesundheet på halvtyskt vis när man skålar för någons hälsa och man stör ordningen genom att komma "laulandes på gatan" - om man då också har sjungit - laulaa - på finska framgår inte.

Nu är speciellt detta med tyska inslag i svenskt språk inte något för Wiborg unikt - det hittar vi redan i medeltida Stockholmsspråk - men det visar i varje fall att man i vissa sammanhang och i vissa kretsar kunde räkna med att bli förstådd om man talade en sådan sekamelska, dvs. det som senare skulle döpas till "rothwählska". De kretsarna var nog i första hand tyska och svenska, och bland dem förekom dessutom med all sannolikhet färdighet åtminstone i "köksfinska", eftersom finskan fortsättningsvis var det språk man alltid kunde ta till som ett gott gemensamt arbetsredskap.

Rysk kejsarinna - tyskt språk

Under nästa viktiga period var Wiborgcentrum för det område man senare började kalla Gamla Finland. 1710 kapitulerade staden för ryssarna, och de språkliga förhållandena förändrades betydligt. Först nu blev ryskan syn- och hörbar på allvar, men inte som maktens språk, utan främst som småköpmännens och militärens språk. Rysk högre militär bosatte sig i staden, och ryska soldater förlades till de nyuppförda kasernerna. Den ryska armén var i själva verket ungefär lika stor som hela stadens övriga befolkning. Kontakten med det ryska språket måste därför för många ha varit mer eller mindre daglig, på samma sätt som kontakten med det finska. Finskan fortsatte att vara den språkliga bryggan i sådana sammanhang då ingendera kunde den annan språk.

I fråga om status, makt och infly-

tande var det ändå de tyskspråkiga wiborgarnas drog det längsta strået. Det wiborgska guvernementet styrdes ju inte på ryska, utan på tyska. Det svenska språket kom därför nu att sakna en fast funktion. Det var inte längre maktens och myndigheternas språk, det var inte heller skolspråk, men det användes i hemmen och i kyrkan. Fast hemmen blev alltmer svensk-tyska, och de svenska och tyska församlingarna hade ett mycket nära samarbete.

Från 1700-talets Wiborg har vi en del beskrivningar av samtida personer. Guvernör Nikolai Henrik von Engelhardt ger t.ex. i en rapport om situationen i guvernementet 1767 information både om vilka som talar vilka språk och om hur väl språken talas. I översättning från tyskan säger von Engelhardt så här: Svenska talas ofta illa, och eftersom det är uppblandat med ett flertal ord ur andra språk, speciellt ur tyskan, så avviker det starkt inte endast i fråga om orden, utan också i fråga om uttal och munart från det riktiga svenska språket. Svenska talas dock bäst i Fredrikshamn, tyska i Wiborg och ryska i Kexholm. Finska är det allmännaste språket på landsbygden, såväl bland karelare som finnar, och det talas också av alla ståndspersoner. /.../ som alltså hade svenska som modersmål vilket han konstaterar annanstans.

I den om en föreningen av Gamla Finland med Nya Finland mottogs nog inte av alla wiborgare med omedelbart förtjusning. Den skulle ju innebära att svenskan skulle återfå sin position som språket på den offentliga arenan, medan tyskan skulle återgå till att vara endast det viktiga kultur- och handelspråk det sedan länge hade varit. Ur rysk och finsk språklig synvinkel skulle inte förändringen bli så stor, tänkte man sig kanske. Men ur finsk blev den så småningom det.

Innanför det finska språkområdets gränser

I den organisationskommitté som planerade hur återföreningen skulle gå till lobbade man nog (med en modern term) hårt för bevarandet av det tyska språket i östra Finland och mot införandet av det svenska som var förvaltningspråket i det övriga Finland. Svenskavardengamla fiendens, dvs. Sveriges, språk och tyska var ett stort europeiskt språk - vilket ju i och för sig var sant. Tyskan skulle gagna ryskan var det argument man använde.

Storfurstendömets tid blev sedan den tid då det finska språket på allvar trädde in på scenen för att stanna där, inte bara i Wiborg, utan i hela Finland. Det medvetna arbetet för det finska språket måste dock först forcera ett hinder; den finskspråkiga befolkningens behov av skola och utbildning måste tillgodoses så att inte bristande kunskapskapital skulle försvåra eller förhindra social mobilitet och politisk aktivitet. Men det var ingen brist på entusiasm. Jag citerar ur Sanan Saattaja Viipurista, dess första nummer som utkom år 1833:

Jokaisen kansan kieli on kungin paras tavara ja kalliin perindö järkeväsille. Sen kautta sytytetään Suomessakin järjen valistuslämbymäksi loisteeski, jossa hyödytys ja hyvä elämä meillä menestyyvät: sen kautta on tie täydellisyyteen onnessa ja hengen valossa.

Så argumenterade man för det egna språkets betydelse när man vill locka till sig prenumerationer. Men frågan var om den tänkte finskspråk-

ige prenumerationen alls kunde läsa, och om han över huvud taget ansåg det vara värt att satsa 2 rubel och 50 kopek på en årsprenumeration. Dem man ville nå, nådde man inte. Det tog helt enkelt tid att bygga upp en finskspråkig läsekrets.

Det tyska inslaget i Wiborg upplevdes så småningom som allt mer främmande. Kanske var det inflyttningen av västfinländare som bidrog till detta. De många seklerna av tysk närvaro i Wiborg, och 1700-talets tyska dominans, kändes säkert främmande för finländare från andra trakter. Så här kunde det låta när man gick åt tyskarna: Hafva de kommit hit för att, då det här går dem väl, lefva och förtjäna pengari lederna af ett folk, som välvilligt upptagit dem, så är det deras oafvisliga skyldighet att hvar i sin mån söka närma sig detta folk - eller, med andra ord, de böra sträfva att blifva finnar. Ha de åter kommit hit blott för att förtjäna pengar /.../ men dock förblifva tyskar - då hade de hellre kunnat stanna hemma i eget land.

Något verkligt hot kunde tyskarna inte ha varit. När ovanstående skrevs (1865) var deras andel mindre än 5 % av befolkningen, dvs. knappt 600 personer. De svenskspråkiga stod för 18 %, dvs. litet mer än 2000 personer i en totalbefolkning på över 12000. Ryssarna var ungefär lika många (19 %). Resten (55 %) var finskspråkiga. 1800-talets tankevärld med dess uppfattning om nationer, folk och språk skapade sedan en grund för språkchauvinism och försämrade språkklimatet också i Wiborg, precis som i resten av landet i en första våg mot slutet av 1800-talet och i en andra på 1930-talet.

En finsk och kosmopolitisk stad i den tvåspråkiga republiken

I republiken Finland blev Wiborg enligt språklagens bestämmelser officiellt en finsk stad, med en överväldigande finsk majoritet på mer än 90 %. Det var egentligen inte längre nödvändigt för den finskspråkige wiborgaren att lära sig fler språk än sitt eget eftersom möjligheter till utkomst och avancemang ändå öppnade sig. Färdighet i fler språk var inte längre ett obligatorium, även om den fortsatte att vara en tillgång. För de övriga språkgrupperna var situationen egentligen den omvän-

da. För de några tusen ryskspråkiga, de några tusen svenskspråkiga och de några hundra tyskspråkiga wiborgarna blev flerspråkigheten ännu mer nödvändig än den hade varit; alternativet att sluta sig inom sin egen grupp var nog inte lockande eller möjligt för den som ville delta i det samhällsliga livet och vara yrkesverksam.

Flerspråkigheten blev och har förblivit stadens varumärke. Verklighetens Wiborg var en miljö där fyra språkgrupper levde och verkade under varierande betingelser; där än den ena, än den andra gruppen hade mer att säga till om, högre status, mer makt, bättre utkomstmöjligheter. Språkens och språkbrukarnas liv följde då som nu de rådande ekonomiska och politiska konjunkturen. Vem som lärde sig vems språk, och hur många språk den enskilde wiborgaren behärskade, har alltid växlat. Men man behövde egentligen inte direkt kunna de andra språken för att krydda sitt eget språk med lånade ord och uttryck. Att det wiborgska idiomet var något särskilt har många icke-wiborgsbor vittnat om när de har talat om wiborgare "som går på alla fyra" eller om att "fara baklänges utav Wiborg". Möjligheten att ösa ur fyra källor fanns inte i samma utsträckning på annat håll, och wiborgarna hade en flera sekel lång tradition av språkblandning att falla tillbaka på. I myten Wiborg är emellertid wiborgaren minst fyrspråkig; i verklighetens Wiborg var det nog många som fick nöjas med en mer begränsad språkrepertoar.

Minnenas Wiborg - fyra levande språk och kulturer

Men det jag har kallat myten om enstaddär alla behärskade fyra språk och alla kom överens har en viktig psykologisk funktion. Det är en kollektivt idealiserad bild av minnenas Wiborg. Men den har en viktig funktion genom att den som ett föredöme lyfter fram det med goda språkliga tolerans och det värdefulla i en kosmopolitisk miljö. Att eftervärlden har velat betona just detta visar att den åtminstone kan vara efterklok. Vi har alla något att lära av myten, samtidigt som verklighetens Wiborg är ännu intressantare och lärorikare när man tränger in i dess olika skeden på djupet och på allvar.

FINLANDS RESEBYRÅ

— 90 —

DET FINNS EN DÖRR HÄR I VÄRLDEN, SOM LEDER ÖVERALLT.

FINLANDS RESEBYRÅ
www.smi.fi
Telefonförsäljning 010 826 8000, må-fr 8-19, lö 10-15

Wiborgs historia i årtal

1293
Tyrgils Knutssonföretardets k. tredje korståget till Karelen och grundar Wiborgs slott som svenska kronans stödjepunkt mot det novgorodska väldet.

1403
Wiborgs första privilegiebrev med formella stadsrättigheter, utfärdade av Erik av Pommern.

1470-talet
Erik Axelsson Tott låter bygga en tornförsedd stadsmur kring Wiborg, den enda i Finland.

1495 i november:
Wiborgska smällen. Knut Posse leder stadens försvar, genom ett under i skyn och med en väldig explosion avstyrs ryssarnas belägring.

Medeltiden
Wiborg växer som handelsstad, inom den tyska Hansans handel med Ryssland och Novgorod.

1550
Runda tornet byggs som kanontorn vid en utvidgning av fästningsverken mot öster, bastionerna Pantsarlax och Äyräpää tillkommer något senare.

1554
Wiborgs stift grundas efter reformationen. Paul Juusten biskop.

1617
Freden i Stolbova mellan Sverige och Ryssland. Wiborgs uppving som handelsstad börjar.

1638
Ny stadsplan med strikt rutnät fastställs under Per Brahes tid, bildar stomme för stadsplanen i denna dag.

1641
Ett gymnasium grundas i staden.

1710
Peter I erövrar Wiborg efter en långvarig belägring, stadens historia som rysk provinsstad börjar.

1721
Freden i Nystad, Wiborg blir huvudort för det nyerövrade ryska Finland, gräns läggs ungefär där den går i dag.

1730-talet
Fästningsverken Kron S:t Anne, uppkallade efter kejsarinnan Anna, byggs mot väster på Siikaniemi.

1783
Katarina den stora besöker Wiborg. Under hennes regeringstid 1762-1796 går Wiborg framåt som guvernementshuvudstad, med växande handelshus och livlig utrikessjöfart.

1793
En förödande stadsbrand, därefter en nyplanering av stadsdelen "Vallen", med kyrkor och offentliga byggnader. Förstäder växer upp utanför fästningsvallarna.

1799
Den svensk-tyska församlingens Petri-Pauli-kyrka invigs.

1800-1805
Monrepos med byggnader och vidsträckt park byggs ut till en förnäm romantisk anläggning väster om staden, av innehavaren Ludwig Heinrich von Nicolay.

1805
Ett tyskspråkigt modernt gymnasium grundas i Wiborg, föregångare till Wiborgs svenska lyceum.

1812
Wiborgs guvernement förenas med det nya storfurstendömet Finland.

1839
Wiborgs hovrätt grundas, svenskan blir gradvis de ledande skiktens språk parallellt med tyskan.

1856
Saima kanal invigs och slottet fattar eld vid festfyrverkerierna. Wiborg blir handels- och trafikcentrum för hela östra Finland.

1860
Den medeltida stadsmuren och de äldre fästningsvallarna staden rivs.

1870
Järnvägen Helsingfors-S:t Petersburg blir färdig, Wiborg blir Finlands livligaste handelsstad.

1870-talet och därefter
Nya stadsdelar byggs, förstäder planeras, på de gamla fästningsverkens plats anläggs parker (Torkelsparken) och torg.

1890-talet
Slottets interiörer och torn byggs till sitt nuvarande utseende.

Första världskriget
Wiborg garnisonsort med stora ryska militärförband.

1917-1918
Inbördeskriget i januari 1918 drabbar Wiborg hårt, det röda Wiborg erövrar av de vita i april.

1925
Wiborg blir åter biskopssäte.

1920- och 1930-talen
Wiborg blir en betydande finsk garnisonsstad, handels- och trafikförbindelserna med Ryssland bryts, men staden växer, också genom ett antal inkorporeringar: år med 84 000 invånare 1937 Finlands andra stad.

1935
Det berömda stadsbiblioteket, ritat av Alvar Aalto, står färdigt.

1939-1940
Vinterkriget. Vid krigshandlingarnas slut i mars 1940 är Wiborgs centrala delar ännu i finsk hand, men utryms. Gränsen mot Ryssland återgår till "Peter den stores gräns" och Wiborg blir en stad i Sovjetunionen.

1941
I slutet av augusti återerövrar Wiborg av finska trupper, civilförvaltning införs och en viss återinflyttning sker, stora framtidsplaner.

1944 den 20 juni:
Wiborg erövrar av sovjetiska trupper. Storanfallet på Karelska näset stoppas väster om staden, vid Kivisillansalmi och Tienhaara by.

1944
Wiborg införlivas med Leningrads förvaltningsdistrikt. Ny stadsbefolkning från olika delar av Sovjetunionen.

1953
Den nya järnvägsstationen färdig, den första sovjetiska monumentalbyggnaden i staden.

1958
Wiborg öppnas för bussturister och för genomfartstrafik till Leningrad.

1960-talet
Chrusjtjovs regeringstid i Sovjetunionen, punktvis återuppbyggnad av äldre byggnader och nybyggda stadsdelar i Wiborg, på 1970-talet har staden ca 65 000 invånare.

1968
Saima kanal öppnas i sin nya version, med nya broar över Kivisillansalmi.

1991
Sovjetunionens upplösning. Inom det nya Ryssland förnyas också Wiborgs politiska system och ekonomiska strukturer. Närtrafiken till Finland och turistkommersens blir allt livligare.

1993
Slottets och stadens 700-årsjubileum firas gemensamt av Ryssland, Finland och Sverige, Tyrgils Knutssons staty återupprett.

WIBORG

En guide för dem som inte var med.

Gatunamnen i det Centrala Wiborg

Agricolagatan	Agricolankatu	Улица Пушкина	Ulitsa Puschkina
Biskopsgatan	Piispankatu	Подгорная улица	Podgornaja ulitsa
Brahegatan	Brahenkatu	Московский проспект	Moskovskij prospekt
Domkyrkogatan	Tuomiokirkonkatu	Советская улица	Sovetskaja ulitsa
Erkkogatan	Erkonkatu	Пограничная улица	Pogranishnaja ulitsa
Gråmunkegatan	Harmaidenveljestenkatu	Краснофлотская улица	Krasnoflotskaja ulitsa
Hovrättsgatan	Hovioikeudenkatu	Луэская улица	Luzskaja ulitsa
Järnvägsgatan	Rautatiekatu	Железнодорожная улица	Zeleznodoroznaja ulitsa
Kannaksenkatu		Ленинградское шоссе	Leningradskoje sosse
Karjalagatan	Karjalankatu	Ленинградский проспект	Leningradskij prospekt
Karjaportsgatan	Karjaportinkatu	Прогонная улица	Progonnaja ulitsa
Kullervogatan	Kullervonkatu	Бульвар Кутузова	Bulvar Kutuzova
Kurkigatan	Kurjenkatu	Рыбный переулок	Rybnij pereulok
Lallukkagatan	Lallukankatu	Улица Маяковского	Ulitsa Majakovskogo
Klostergatan	Luostarinkatu	Выборгская улица	Vyborgskaja ulitsa
Maltgatan	Mallaskatu	Улица Комсомола	Ulitsa Komsomola
Magnusgatan	Maununkatu	Улица Димитрова	Ulitsa Dimitrova
Norra Vallén	Pohjoisvalli	Северный вал	Severnyj val
Nyportsgatan	Uudenportinkatu	Улица водной заставы	Ulitsa vodnoj zastavy
Pamppalagatan	Pamppalankatu	Улица Красина	Ulitsa Krasina
Pantsarlaksgatan	Pantsarlahdenkatu	Садовая улица	Sadovaja ulitsa
Pellervogatan	Pellervonkatu	Улица мира	Ulitsa mira
Pohjolagatan	Pohjolankatu	Северная улица	Sebvernaja ulitsa
Pontusgatan	Pontukienkatu	Морская набережная	Morskaja nabereznaja
Possegatan	Possenkatu	Улица Титова	Ulitsa Titova
Repolagatan	Repolankatu	Вокзальная улица	Vokzalnaja ulitsa
Rödabrunngatan	Punaisenlähteenkatu	Улица Ушакова	Ulitsa Uschakova
Salakkalahtigatan	Salakkalahdenkatu	Набережная 40-летия Комсомола	Nabereznaja 40-letija Komsomola
Slottsgatan	Linnankatu	Крепостная улица	Krepostnaja ulitsa
Suoniogatan	Suonionkatu	Улица Куйбишева	Ulitsa Kujbischeva
Svartmunkegatan	Mustainveljestenkatu	Красноармиска́я улица	Krasnoarmiskaja ulitsa
Södra vallen	Etelävalli	Южный вал	Juznyj val
Tawasgatan	Tawastinkatu	Улица Некрасова	Ulitsa Nekrasova
Torrigan	Torikatu	Пионерская улица	Pionerskaja ulitsa
Torkelsgatan	Torkkelinkatu	Проспект Ленина	Prospekt Lenina
Tottgatan	Tottinkatu	Ростовская улица	Rostovskaja ulitsa
Vasagatan	Vaasankatu	Суворовский проспект	Suvorovskij prospekt
Vaktornsgatan	Vahtitorninkatu	Улица сторожевой башны	Ulitsa Storozevoj baschny
Vattenportsgatan	Vesiportinkatu	Улица водной заставы	Ulitsa vodnoj zastavy

1 Kron St: Anne

Efter att Wiborg kapitulerade år 1710 blev utbyggnaden av befästningarna mot väster aktuell. Sålunda påbörjades uppförandet av en ny befästning på Siikaniemi på 1730-talet. Arbetena leddes av överkommandanten i Wiborg Adalbert de Coulon. Han biträdades bl.a. av general Abram Hannibal, som var född i Abessinien. De tre befästningsverken blev färdiga år 1741 och kallades Kron St: Anne (kejsarinnan Annas krona). Innanför de djupa bastionerna byggdes kaserner och arsenaler. Befästningen förstärktes på 1790-talet då bland annat Fredrikshamnssportarna uppfördes.

2 Peter den stores staty

På 200-årsdagen av Wiborgs kapitulation 1710 invigdes en staty av Peter den Store på berget på Tervaniemi under mycket omfattande festligheter. Den statyn skulle råka ut för många öden. År 1918 togs den ner av de våra för att dyka upp på konstmuseet på trettioalet. År 1927 uppfördes på samma plats vårt självständighetsmonument, ett lejon skulpterat av Gunnar Finne. Detta störtade i sin tur ryssarna 1940 och placerade Peter på nytt sin gamla plats, men 1941 vältes han omkull av de finska återerövrarna. Lejonet kom aldrig tillbaka, dess sargade rest har återfunnits i Monrepos. Efter krigsslutet uppstades Peter för tredje gången.

3 Landskapsarkivet

I samband med invigningen av Peter den Stores staty på Tervaniemi 1908 hade man tänkt sig ceremonier i en särskild kyrka invid statykullen. Den blev dock aldrig färdig. Men på dess halvfärdiga stenfundament uppfördes 1933 en magnifik arkivbyggnad, ritad av Uno Ullberg. Landskapsarkivet förblev oskadat under kriget och är i dag filial till arkiven i St. Petersburg. På dess hyllor finns en del bevarat material från det finska Wiborg.

4 och 5 Fredrikshamnssporten

Den gamla Kungsvägen via Fredrikshamn till Wiborg slutade i Fredrikshamnssporten, som tillhörde befästningen Kron St Anne. Bredvid porten fanns högvakten.

7 Tyrgil Knutssons staty

I början av 1900-talet togs ett medborgarinitiativ om att nära slottet uppföra en staty till slottsbyggaren och korsfararen Tyrgil Knutssons minne. Skulptören Ville Vallgren vidtalades och påbörjade arbetet i Paris. Hemma i Wiborg uppstod emellertid politiska intriger. De svenskspråkigas initiativ entusiastmerade varken den finska majoriteten eller ryssarna, men storstrejken 1905 förenade språkgrupperna mot det ryska förtrycket och man kunde slutföra projektet. Knutssons staty avtäcktes i oktober 1908 som den andra offentliga statyn näst efter Mikael Agricolas samma år.

Tyrgils staty försvann under kriget men återuppstod i samband med slottets 700-årsjubileum 1993 i helt renoverat skick.

8 Stadsmuseet (f.d. rådhus)

Wiborgs äldsta rådhus stod på nordsidan av Tyrgil Knutssons torg. Det ersattes 1641 av en tvåvåningsbyggnad utmed östsidan. Rådhuset påbyggdes 1897-99 och i det inhystes Wiborgs stadsmuseum. Byggnaden brann upp under kriget men har återuppbyggts som bostadshus med i någon mån förenklade dekorationer.

9 Weckrothska huset

I detta 1600-tals borgarhus, tillhörande köpmannen Johan Weckrooth (1739-1773), höll kejsarinnan Katarina den stora en kort mottagning den 18 juli 1772, under sin resa till Imatra förs. Kejsarinnan tog emot stadens deputerade under en dryg timme.

10 Philip Weckrooths hus på Katarinagatan

Köpmannen Philip Weckrooths hus där kejsarinnan Katarina den stora övernattade under sitt andra besök i Wiborg den 16-17 juni 1783. Kejsarinnan var på genomresa för att i Fredrikshamn möta Gustaf III av Sverige. Kejsarinnan intågade i staden till kanonsalut, kyrkklockor samt pukor och trumpeter. I det Weckroothska huset möttes hon av tolv wiborgska fröknar klädda som nymfer med blomsterkorgar. I salen tog hon emot stadens förnämsta ståndspersoner samt köpmannen Weckrooth med hustru. Följande morgon hölls stor cour före avfärden. Tre år efter Katarina den storas besök var Weckrooth tvungen att sälja huset till kronan som gjorde om det till posthus.

Centrala Wiborg

- från Slottet till Batteribacken och från hamnen till järnvägen
- gatunamnen från finska tiden enligt svenskt språkbruk

11 Handelshuset Hackmans hus

12 Rådstuvurätten

13 S:t Hyacinthii kapell

En romersk-katolsk församling grundades i Wiborg 1799 bl.a. för att bland stadens ryska militärer fanns litauer och polacker. Dess första mässor hölls i det gamla rådhuset, men 1801 kunde församlingen inköpa ett stenhus av handlanden Peter Jaenisch vid Vattenportsgatan och där inrättades ett kapell. År 1911 nyinreddes kyrksalen. S:t Hyacinthii kapell skadades inte nämnvärt under kriget, men ryssarna byggde om kapellet till en konstskola.

14 Handelsgillet

Handelsgillet i Wiborg, som var en herrklubb för svenskar ur alla yrkesgrupper, hade ett eget hus med restaurang vid Karjaportsgatan. Huset förföll efter kriget och revs på 90-talet, men på samma plats står nu en ny byggnad av samma utseende. Handelsgillet fortsatt sin verksamhet i Helsingfors och lät sommaren 1999 fästa en minnesplatt på detta hus vägg.

15 Pirunkirkko

Pirunkirkko var ursprungligen det ryska utskänkingsbolagets hus, där av förmodligen namnet. Under självständighetstiden fungerade det som skyddskårens högkvarter i Wiborg.

6 Slottet

Wiborgs slott började uppföras 1293 efter det tredje korståget. Initiativet var marsken Tyrgil Knutssons. På dess plats hade tidigare funnits en karelsk fästning och bosättning som kan dateras tillbaka till 1100-talet, kanske rentav till 900-talet. Platsen var gynnsam; från den lilla ön i det smala sundet kunde man ha kontroll över handeln och det var svårt för fienden att överrumpla en. Redan 1294 fick borgen utstå sin första belägring och den skulle inte bli den sista. Efter freden i Nöteborg (1323) var gränstrakten här relativt fredlig i ca 150 år, och under den tiden byggdes slottet ut framför allt av Karl Knutsson Bonde. Senare under 1400-talet fortsatte man att bygga ut och byggherrar vad då bröderna Erik, Lars och Ivar Axelsson Tott. Wiborgs slott var, vid sidan av slotten i Åbo och Tavastehus, ett av den svenska kronans viktigaste fästen. Senare tillkom också Olofsborg som en vaktpost mot öster. För att livet i borgen skulle fungera uppstod en viss bebyggelse bestående av handelsmän, hantverkare, tjänstefolk m.m. När trängseln på själva ön blev för stor flyttade det civila livet till den bergiga udden öster om slottet. Slottet byggdes ut och förändrades också under Gustav Vasas och hans söners tid. På Erik XIV:s initiativ placerades en vindflöjel med rikets vapen - Tre kronor - allra överst. På detta sätt ville man markera slottet som en del av ett enhetligt svenskt rike och inte som en enbart lokalt betydelsefull ståthållares personliga egendom och bostad. Under 1500-talet var slottet utsatt för en serie belägringar. Den sista under detta sekel leddes av hertig Karl medan slottets och stadens försvarare var anhängare av hans motståndare, hertig Sigismund.

Under stormaktstiden förlorade slottet en del av sin betydelse; gränsen mot Ryssland löpte längre österut. År 1710 intogs både slottet och staden av ryssarna som anföll både västerifrån (från Siikaniemi) och från söder, över havet. Därefter blev slott och murar delar av ett försvarsverk som väntade sig fiendeangrepp från ett diametralt annat håll. Gränsen låg dock längre borta i väster så slottet hade mindre betydelse. Efter 1809 när ryssarna hade erövrat hela Finland var slottets militära betydelse överspelad. Sedan följer en på ett annat sätt sorglig period i slottets historia. Det betraktades visserligen som historiskt minnesmärke, men fungerade bl.a. som magasin. Det skadades också av blixtnedslag och brand och snart återstod bara murarna av huvudborgen. Mot slutet av 1800-talet vaknade ett intresse för att restaurera borgen och en plan gjordes upp av Jac. Ahrenberg. De ryska myndigheterna var dock intresserade av att sa marbeta med wiborgarna, utan de genomförde på 1890-talet en återuppbyggnad enligt sina egna behov. Det inre av slottet fick karaktären av rysk kasern. Också under självständighetstiden var slottet i militärt bruk. Wiborgs slott fick en stor symbolisk betydelse - det representerade "Finlands lås" - och det blev särskilt viktigt att försvara slottet och den finska flagga som vajade i slottstornet. Också under mellankrigstiden, då Wiborg åter tillhörde Finland, hissades den blåvita fanan på nytt. Den halades ned och fördes i säkerhet i stor hast och under flykt från staden den 20 juni 1944 minuterna innan slottsbron sprängdes.

g på trettiotalet

16 Gråmunkeklostret

Vid utgrävningen i slutet av 1920-talet av grunden för Hackmans sockermagasin stötte man på lämningar av gråmunkarnas klosterbyggnader. De uppfördes på 1400-talet och påträffas icke längre efter 1738.

17 Café Karjaportti

18 Runda Tornet

Efter Kalmarunionens upplösning 1523 blev Gustav Vasa kung i Sverige. Han såg mycket allvarligt på frågan om Wiborgs försvar. Wiborg var den enda finska stad som omgavs av en ringmur och år 1542 beviljade kungen wiborgarna skattefrihet för att de skulle förstärka den. I juni 1547 påbörjade byggmästaren Hans von Bergen arbetet på Runda Tornet vid Karjaportten. Kungen besökte själv Wiborg 1555 och var missnöjd med det han såg: "man haver aldrig sett sådan oskicklighet, som här är uppå färde".

Runda Tornet hade militär betydelse endast under 1500-talet. Från och med 1700-talet användes tornet som förråd och senare som butik. På 1920-talet tog Tekniska klubben i Wiborg initiativet till att göra Runda Tornet till en historisk restaurang efter arkitekt Uno Ullbergs ritningar.

19 Sofia Zweygbergs tygaffär

20 Travail handarbetsaffär

21 Apoteket vid Salutorget, Jaatinens apotek

22 Tahts sytillbehörsaffär

23 Domus (Hovingska bokhandeln)

24 Starckjohans butik och huvudkontor

25 Bartrams hus (Wahlska gården)

26 Hotell Andrea

27 Gamla domkyrkan

Domkyrkoförsamlingen omnämns redan 1352. Med reformationen blev Wiborg biskopssäte med Paul Juusten som första biskop 1554. Kyrkan var tidvis mycket ståtligt inredd, men eldhärjades ofta. Vid Peter den Stores erövring 1710 skadades kyrkan men ryssarna byggde om den till ortodox kyrka och den fungerade som sådan till 1788. Därefter tjänade den som proviantförråd och återuppstod som kyrka under självständighetstiden, då den utsågs till garnisonskyrka. Dess klockstapel från 1400-talet påbyggdes på 1700-talet med ett klocktorn som syns utmed den berömda Vattenportsgatan. Kyrkan totalförstördes i februari 1940 då den var uppsamlingscentral för stupade soldater. Sjuttio av dem blev kvar i ruinerna.

28 Medeltida gillestuga

29 Medeltida hus

30 Svartmunkeklostrets kyrka

År 1392 fick svartmunkarna tillåtelse av påven Bonifacius IX att uppföra en klosterkyrka nära domkyrkan. Kyrkan flyttades på 1400-talet till denna plats och byggdes då av sten. Gustav Vasa konfiskerade dess inredning och kyrkan blev magasin ända till 1593, då den åter togs i bruk som kyrka. Vid Peter den Stores erövring år 1710 tog kejsaren emot wiborgarnas trohetsed i denna kyrka. Den renoverades på Engels tid av arkitekt Granstedt år 1833 och kallades finska kyrkan. Sedermera blev den Wiborgs landsförsamlings kyrka. Kyrkan totalförstördes under kriget.

31 Andreastornet och Wiborgska Smällen

På 1490-talet planerade Ivan III ett erövringskrig mot Sverige och i september 1495 gick ryssarna över gränsen. Wiborg och borgen försvarades av c. 1500 man under befäl av den erfarna krigsherrn Knut Posse. Den ryska styrkan uppgick till tiotal tusen man försedda även med tunga vapen och kastmaskiner. Den belägrade staden fick ta emot flyktingar och vid den annalkande vintern fick de inneslutna utstå väldiga provningar, sjukdom och elände. Den ryska hären led emellertid också av stora brister när det gällde försörjningen med mat och ammunition. I frukn för att inte klara vintern beslöt ryssarna anfälla staden, vilket kulminerade den 30 november 1495. De belägrade lyckades under Posses ledning avvärja anfallet med stora förluster för ryssarna och denna seger gav senare upphov till rikhaltigt mytbildning. Den Wiborgska Smällen har väl aldrig ägt rum, men så kallades denna avvärjningsseger.

32 Viborgs stadsteater

33 Rådshuset och societetshuset

Till det 1790 byggda nya rådshuset anslöts 1833 ett societetshus med hotell och krog samt landets äldsta teaterhus av sten. Denna kombination användes t.ex. vid 7-januarifesterna. Allt förstördes under kriget, men på rådshusets plats har man uppfört en biograf.

34 Svenska Lyceum i Wiborg

35 Hovrättspresidentens tjänstebostad

Presidentens residens från 1847. ritat av E. B. Lohrmann, närapå lika stort som det intilliggande hovrätts-huset och visar hur hovrättens grundande införde en ny social rangordning i staden.

36 Hovrättshuset

Byggt 1784 enligt ett projekt av arkitekten Karl Speckle, avsett för stadens militäringenjörer men över-togs till residens för ståthållaren i Wiborg, prins Friedrich Wilhelm Karl av Württemberg, bror till tronföljaren storfurst Paul Petrovitjs gemål Maria Feodorovna. Från 1839 till Vinterkriget i bruk som hovrätts-hus, efter kriget skola.

37 Preobreschenskij katedral

"Kirkastuksen katedraali" (Uppståndelsekatedralen) byggdes åren 1787-1789 enligt en plan uppgjord av N. A. Lvov och Johan Brockmann som också ledde byggnadsarbetena. Kyrkobyggnaden har sedan dess genomgått en serie arkitektoniska förändringar där man har lagt till klocktorn, förlängt altardelen av kyrkorummets och skapat en klassicistisk fasad.

38 Finska Lycéet

39 Reallyceet

40 Konstmuseet och konstskolan

På en hög kulle med en magnifik utsikt söderut över Wiborgska Viken ligger en av stadens vackraste byggnader. Konstmuseet med konstskolan ritades av arkitekt Uno Ullberg och blev färdig 1930. Också om den skadades under kriget, och numera är förvandlad till ett ämbetsverk, kan man fortfarande tydligt se vilket storartat konstens tempel staden en gång har haft. Enligt sjöfarande som nalkas Wiborg är den vita byggnaden med sin smäckra pelarad det landmärke som syns tidigast, därefter följer slottet med sin karaktäristiska siluett.

41 Svenska Flickskolan

Katarina den Stora grundade 1788 fröet till Nordens första flickskola, die Demoisellenklasse der Normal-schule zu Wiburg. Dess arvtagare hette Svenska Fruntimmersskolan, senare flickskolan. Detta hus invigdes 1885.

42 Ryska Lycéet

43 Länsstyrelsen

Byggt för länsstyrelsen år 1895, arkitekt Jac Ahrenberg. Ett dekorativt ämbetshus i nyrenässansstil, efter 1944 i motsvarande bruk som ämbetshus för stadssoveten, numera igen "länsstyrelse" för både staden och den Wiborgska regionen i Lenigrads län (oblast).

44 Landshövdingens palats

45 Posten

Huvudpostkontor, byggt 1914 enligt ritningar av Jac Ahrenberg. Förmån expeditionssal av två våningars höjd, med slipade granitkolonner. Fortfarande stadens huvudpost.

46 Wiklundskas huset

47 Nya domkyrkan

Stadens raska tillväxt skapade även behov av en ny finsk kyrka. "Nya kyrkan" ritad av Eduard Dippel i nygotisk stil rymmer 1800 personer och invigdes 1889. När Mikael Agricolas staty rests framför huvudingången 1908 kallades kyrkan Agricolakyrkan och när Wiborg åter blev biskopssäte blev templet domkyrka. Den skadades svårt i Vinterkriget och ryssarna forslade bort ruinerna. Öster om kyrkan hade Gunnar Finnes staty med hjältegravar från 1918 stått och på samma plats ligger i dag ett granitblock med text på Wiborgs fyra språk, till minnet av alla som har begravts på Wiborgs gravgårdar

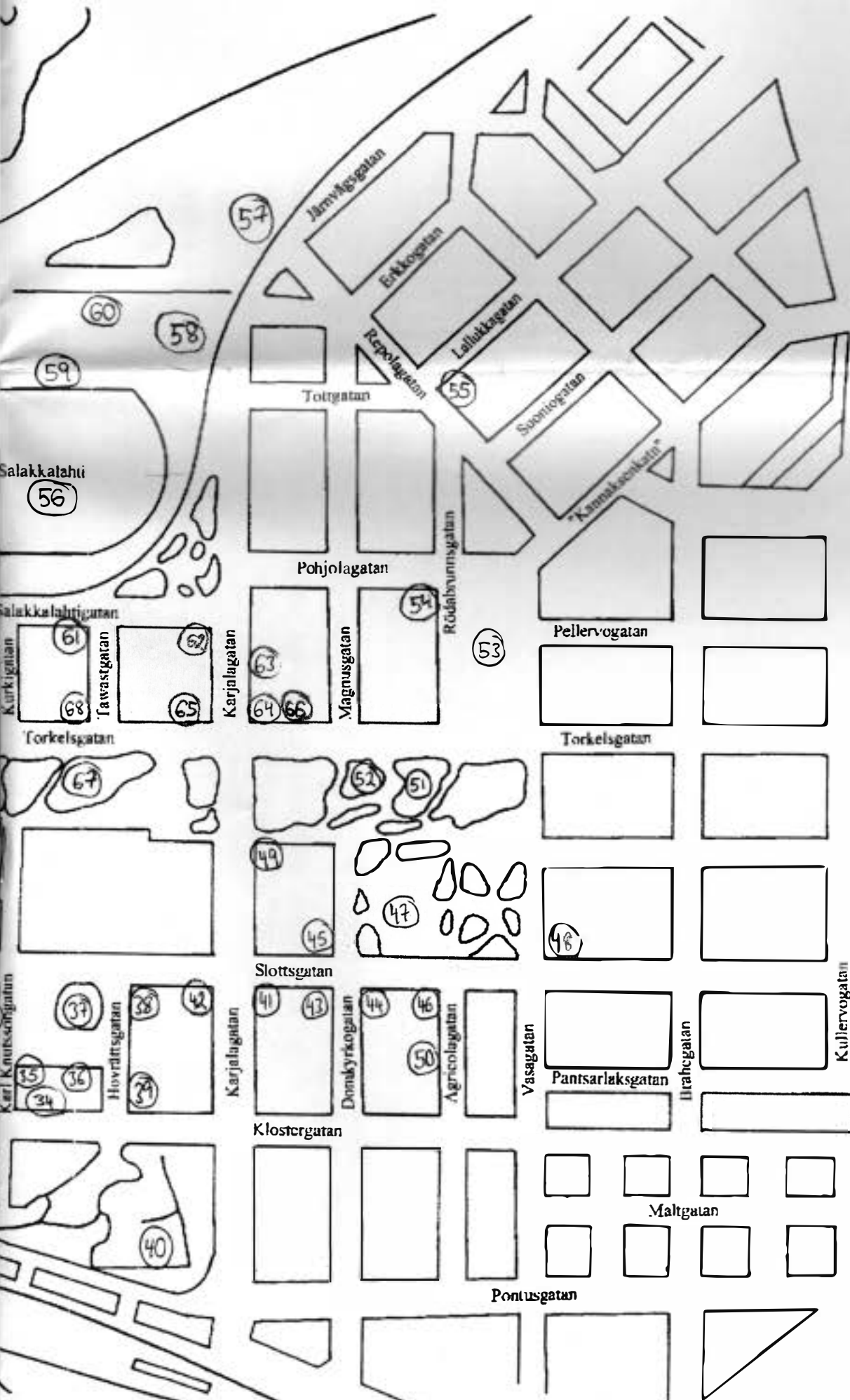
48 "Eden"

Wiborgs förmåsta bostadshus, ritat av Axel Gylden 1912. I gatuplanet på Slottsgatans sida v ar Cloubergs förberedande skola inrymd.

49 Centralfolkskolan och svenska folkskolan

För gemene man i Wiborg var centralfolkskolan mest känd som säte för stadens största konsertsal. Ett annex byggdes 1868 och fick en svensk avdelning 1874. Den svenska folkskolan flyttades 1931 till ett annat hus på området.

50 Klassiska lycéet

51 Biblioteket

Arkitekturtävlingen för ett nytt bibliotek, som skulle uppföras med donationsmedel av Juho och Maria Lallukka, vanns av Alvar Aalto 1927, biblioteket stod färdigt 1935 och väckte genast stor uppmärksamhet för den radikalt personliga utformningen av helheten och alla detaljer, i funktionalismens anda. Ett vallfartsmål, känt i hela världen som ett av arkitekturmodernismens stora minnesmärken. Efter kriget återöppnat som stadsbibliotek 1961, en omfattande renovering har inletts.

52 Kälkbacken**med Mäntynens älgstaty**

Den lilla kälkbacken isades varje vinter och var mycket populär bland wiborgsbarnen. En replik av Mäntynens älgstaty finns utanför zoologiska museet i Helsingfors.

53 Rödabrunnstorget

Rödabrunnstorget var vid sidan av Salutorget ett väl frekventerat torg där mansåldekläder, hantverksprodukter och allehanda krimskrams. Invid torget fanns även en saluhall, som kallades Kulmahalli.

54 Gamla stadsbiblioteket**55 Lallukas hus**

Den självklare Juho Lallukka blev en framgångsrik grosshandlare och kommerseråd samt en mycket betydande mecenat speciellt för teaterverksamheten i Wiborg.

56 Salakkalahti**57 Järnvägsstationen**

En av stadens monumentalaste granitbyggnader, ritad av arkitekterna Geselius och Saarinen. Stationen invigdes 1913 och dess likartade namn i huvudstaden 1916. Perrongerna var uppe på andra våningen. I augusti 1941 sprängde ryssarna hela anläggningen. En del av det östliga annexet blev kvar och är i dag sammanbyggt med den nya stationsbyggnaden.

58 Busstationen**59 Hotel Druzhba vid Salakkalahti****60 Sergejffs kontors- och bostadshus****61 Wiborgs Nyheters redaktion**

Redaktionen och tryckeriet låg vid Salakkalahtigatan, men flyttade under 1930-talet till en mindre lokalitet vid Possegatan.

62 Hotel Belvedere

År 1879 blev detta hus, ritat av A.F. Odenwall invigt. Det fungerade bl.a. som festlokal vid Wiborgs Sångarbröders soaréer. När man efter storstrejken 1905 inte lyckades samla den ryska duman i St Petersburg hade duman en extra session på hotellet. Huset står kvar utan fasaddekorationer.

63 Tidningen Karjalas redaktion, Colombias café, Hotell Posse**64 Starckjohanns butik****65 Kauppapankki****66 Kommerserådet Feodor Sergejffs bostad****67 Torkelsgatan och Esplanaden**

Wiborg var länge en muromgärdad garnisonsstad. Den medeltida stadsmuren och det gamla hornverkets bastioner gav staden dess ålderdomliga prägel, men hindrade också på sitt sätt tillväxten. Under 1860-talet genomförde man en radikal förändring i stadsstrukturen genom att man började riva ned murar och bastioner. I detta sammanhang tillkom Torkelsgatan och Esplanaden som snabbt blev populära flanörstråk. Man vandrade här fram och tillbaka enbart för att träffa bekanta och prata bort en stund. Esplanaden var också en grön lunga i staden, där restaurang Espilä med terrass och musikestrad fr.o.m. 1890-talet bidrog med såväl kroppslig som musikalisk spis.

68 Kansallispankki**69 Pursiainens café och bageri**

Alla wiborgare var ense om att Pursiainens bakelser var oöverträffade, t.ex. Warszawa-mocca, Alexanders- och potatisbakelserna. På tjugotalet störtade ett skolflygplan rakt framför caféet.

70 Det svenska elevhemmet**71 Finlands Bank****72 Saluhallen och salutorget**

Den gamla saluhallen vid salutorget uppfördes 1865. Den nya av rött tegel på en stenfoot av grövuggen granit ritades av arkitekten K. Hård af Segerstad från Helsingfors. Saluhallen hör till hans mest framträdande byggnader i Wiborg. Den blev färdig 1904 och var med sina 2400 kvm då Nordens största. Under kriget blev saluhallen urbläst och de nuvarande takkonstruktionerna är av senare datum. Huvuften på saluhallens torn byggdes 1976 och är högre och spetsigare än den ursprungliga.

73 Nordiska Föreningsbanken, Sparbanken i Wiborg

I Wiborg grundades Nordiska Aktiebanken för handel och industri år 1872, den enda finska bank vars huvudkontor inte låg i Helsingfors. Den fusionerades 1906 med Föreningsbanken i Finland, grundad 1862. Den nya Ab Nordiska Föreningsbankens Wiborgskontor inhystes i detta hus som uppförts vid sekelskiftet. Föreningsbankens hus vid Torggatan 4 övertogs då av Sparbanken i Wiborg, grundad 1845. Dess grannhus vid Torggatan 2, som förstördes under kriget, inhyste den kända restaurangen Lehtovaara.

74 Lehtovaaras hus**75 Rönnbloms konditori och bageri****76 Petri-Pauli kyrka**

Arbetet på kyrkan påbörjades 1793 och fortsatte i sex år. Istadsplanen var kyrkan uppkallad efter kejsarinnan Katarina men när den var färdig fick den namn efter kejsar Paul och kallades sedermera för Peter-Paul-kyrkan. Kyrkan ritades ursprungligen av Johann Brockmann i nyklassisk stil, men ritningarna förbättrades antagligen i St. Petersburg av Georg Friedrich von Veldten. Kyrkan var en av de byggnader som underströk Vallens funktion som ett nytt centrum i staden.

Kyrkan renoverades 1885 av arkitekten J. Ahrenberg då interiören målades. Orgeln med 25 pipor byggdes av J.A. Zachariassen 1908. Under Sovjettiden användes kyrkan som stall och därefter som biograf, men den har nu återfått sin funktion som evangelisk-luthersk kyrka.

Kartprojektets redaktion:
Ann Holm
Lena Huldén
Rainer Knapas
Henrika Tandefelt
Marika Tandefelt
Emil Floman (12 år)
Erik Floman
Per Erik Floman
Fotografier från juni 1999.

Carl Jacob Gardberg**Karl Karlovitj Andersson****- en svensk petersburgare i Wiborg**

Om man från det gamla rådhusorget promenerar norrut, längs stranden, passerar man småningom familjen Hackmans palats, och därefter står man framför ett kvarter som begränsas av Karjaportsgatan till höger och Norra vällen till vänster. Man befinner sig då på den plats, där den medeltida stadsmuren ända till 1860-talet skyddade utsikten mot vattnet utanför hamnen.

Efter det att man rivit muren fick man ett öppet hamnområde, och samtidigt kunde man börja bebygga de tomter norr om Karjaportsgatan, som nu på baksidan fick en egen gata, kallad Norra vällen. Det första kvarteret (nr 2) hade därefter i sin västra kant en tomt (nr 52) med ett tvåvåningshus från 1785 vid Karjaportsgatan och med ett trevåningshus i nyrenässans vid Norra vällen. 1700-talsbyggnaden ligger i gatukorsningen diagonalt mot det Hackmanska palatset.

Stenhuset i nyrenässans vänder endast en gavel mot den öppna platsen, och huvudfasaden ligger därför vid Norra vällen, snarast som en bekräftelse på att stadsmuren var borta och att man nu kunde visa en huvudfasad mot vattnen kring Norra hamnen och Salakkalahti. När man närmare studerar huset visar det sig att det verkligen betecknade en milstolpe för byggnaden i Wiborg.

Tomten, som tidigare ägdes av den kände italienske krögaren Johan Motti, köptes av handelsmannen Johann Heinrich Stünkel, en framgångsrik tysk som var född 1813 och hade flyttat in från Hannover 1851. Om huset anges i allmänhet att

"Dippelska huset" sådant det ter sig i dag. Foto: författaren.

empirestil. Nu kom en ny internationell stil, som kort senare skulle få en efterföljare i Wiborgs stadsbild, den första redan 1877, då krögaren Frans Ehrenburg började bygga sitt för tiden stora hus i hörnet at Salakkalahti och Alexandersgatan (Karjalagatan). Byggnaden blev kort senare känd som Hotell Belvedere.

Familjen Stünkels hus är till det yttre välbevarat, och det representerar fortfarande en mycket förtämlig nyrenässans med en påtaglig prägel av ett privatpalats. Detta beror framför allt på differentieringen av fasaden. Bottenvåningen är en utpräglad kontorsvåning för familjens företag, medan den mellersta våningen med höga

den ritades av C. Andersson. Enligt ritningen i St Michels landsarkiv planerades huset av "Karl Karlovitch Andersson".

Tack vare Bengt Jangfeldt, som 1998 gav ut boken "Svenska vägar till St Petersburg", är det nu möjligt att placera in det Stünkelska (Dippelska) huset i ett vidare sammanhang. Den som ritade huset var rimligtvis den i Sverige födde arkitekten Carl Fredric Andersson, som i St Petersburg ritade över tjugo hus, bl.a. familjen Nobels residens (1874) samt den svenska församlingens Sta Katarina kyrka med dess församlingshus. Kyrkan blev färdig 1865. Under åren 1874-1881 var Andersson anställd vid fjärde sektionen av Hans Kejsler. Majestäts Eget kansli.

Enligt ryska uppslagsverk skall Carl Andersson ha fötts i St Petersburg 1827, men Jangfeldt lyckas påvisa att pojken föddes 1826 i Stockholm. Eftersom modern var ogift sändes den lille Carl våren 1831 till en morbror i St Petersburg. Denne hette Thunberg och var född i Tavastehus. Eftersom modern senare man i ett skede lovade ta hand om barnet, kom detta att bära namnet Andersson.

Carl Andersson förblev boende i St Petersburg, och där studerade han till arkitekt med en sådan framgång att han 1859 fick titeln "akademiker". Han planerade även ett stort antal byggnader på andra håll. Av dem kan man nämna den ryska Alexander Nevskij-kyrkan vid Bredgade i Köpenhamn, som ritades tillsammans med nannan petersburgsarkitekt, David Grimm, och som blev färdig 1883. Carl Andersson avled i St Petersburg den 28 mars 1888. Han jordfästes i Sta Katarina kyrka och begravdes på Volkovkyrkogårdens evangeliska sektion.

Med detta i medvetande kan vi foga ännu ett namn till den rad av framstående arkitekter, som varit med om att skapa det Wiborg, som genom sina byggnader existerar än i dag.

Norra Vällen t.v., början av Karjaportsgatan t.h., "Dippelska" huset i mitten. I grannhuset t.h. från 1700-talet bodde kompositören Glinka en tid. Del av ett postkort från sekels början.

det byggdes på 1870-talet, men det är möjligt att man kan ange ett mera exakt årtal, ty Stünkel tog en brandförsäkring för byggnaden 1873. Av någon anledning såldes huset 1880 till arkitekten Edward Dippel, och senare gick gården länge under namnet "Dippelska huset". Hur som helst intar huset en bemärkt ställning i Wiborgs byggnadshistoria, ty det var den första byggnad som uppfördes i tre våningar. Ännu under 1860-talet, då man började bygga i de nya kvarteren kring Torkelsgatan, höll man sig till en låg skala med hus i en eller två våningar.

Samtidigt kan man säga att tidens s.k. nyrenässans nu gjorde sin entré i stadsbild, för fränsett den år 1868 uppförda folkskolan hade de låga hus som byggdes tidigare snarast präglats av en kvardröjande

segmentkrönta fönster är markerad som husets paradvåning. Betydligt mindre fönster allra överst tyder på att familjens mer privata utrymmen var placerade i den tredje våningen. I höjddled är fasaden artikulerad genom tre risaliter, en på mitten och en i vardera ändan. Fönsterindelningen blir därför 1+4+1+4+1. Risaliten längst till höger formar samtidigt ett sneddat hörn, och husets gatulinje följer därmed strandens formation. I gaveln finns ytterligare två fönsteraxlar och en hörnrisalit.

I sin bok om arkitekter i Wiborg, utgiven 1976, förtecknade Otto-I. Meurman sammanlagt 68 olika namn, men han nämner inte huset Norra vällen 9 och inte heller dess arkitekt. Senare (1981) uppgav han i ett annat sammanhang att byggnad

Anne Uotinen

WiO:s kurator emerita

Wiipurilainen Osakunta lever och mår bra

I Knut Posses fotspår ända sedan 1653

"Osakunta on nuoruus, osakunta on aikuistuminen, osakunta on kiitävä hetki. Silti osakuntalaisuus jatkuu läpi elämän Muistoina ja ystävyyttenä."

Allt detta har Wiipurilainen Osakunta erbjudit redan i 346 år. Wiipurilainen Osakunta torde vara den äldsta fungerande wiborgar- och karelarföreningen i vårt land. Världen omkring har hunnit förändras både vad det gäller den samhälleliga och den tekniska utvecklingen. Vår nationsförening fungerar inte längre i Åbo utan i Helsingfors. Något finns ändå kvar av det ursprungliga; nationerna är fortfarande samma landskapsammanslutningar som grundades redan på medeltiden. Traditionen att övervaka medlemmarnas leverne, hjälpa dem i juridisk och ekonomiska bekymmer samt övervaka speciellt de yngre medlemmarnas undervisning och uppfostran har ändå fått ge vika.

Förändringar i rekryteringsområdet

De 346 åren innehåller många händelser och förändringar, av vilka en del här skall relateras. Gränserna för vårt rekryteringsområde har hunnit förändras många gånger om. Under de första seklen kom medlemmarna från Karelen, Savolax, Ingermanland, ja till och med från Estland och Livland. År 1833 uppdelades nationen i Wiipurilainen Osakunta och Savo-karjalan Osakunta. Senast avlättes områden till en ny nation på 1930-talet, då Kymenlaakson Osakunta grundades. Och en språklig uppdelning kom till då Östra Finlands Nation grundades på 1920-talet.

Gränsflyttningar har också kraftigt påverkat nationens rekryteringsområde. Senast för cirka 60 år sedan, då Wiborg och Karelska näset, nationens kärnområden blev på felsida om gränsen. Men liksom i Säkkijärven polkka (Säkkijärvi förlorade vi, men polkan fick vi ändå hålla), kan både seniorer och juniorer inom WiO konstatera, att Wiborg gick förlorat men nationen fick vi hålla; en nation som i århundraden under sina vingars beskydd har tagit tusentals karelare som kommit till Helsingfors för att studera.

I dag representerar WiO egentligen flere landskap, ty över en tredjedel av medlemmarna är inte hemma från södra Karelen – tack vare karelare som bosatt sig runt om i Finland. Det finns medlemmar från såväl Helsingfors och Helsingforsnejen som till exempel från Rovaniemi. Officiellt sträcker sig WiO:s rekryteringsområde från Ylämaa till Uukuniemi och från Imatra till Taavetti.

Wiipurilainen Osakunta, i dag helt finskspråkig, var ursprungligen liksom alla andra nationer svenskspråkig. Finskan blev ju ett språk för den bildade klassen först i slutet av 1880-talet. Helt finskspråkig blev nationen då nationens svenskspråkiga medlemmar bildade Östra Finlands Nation.

Efter förlusten av Wiborg upplevdes den största omvälvningen inom nationen år 1968, då tvångsmedlemskapet i nationerna upphörde. Tills dess hade WiO haft lång över tusen medlemmar. Efter 1968 sjönk medlemstalet kraftigt, liksom i alla andra nationer. För närvarande har WiO 250 medlemmar och

seniorsammanslutningen Seniores Wiburgensis cirka hundra. Efter vågdalen på 1970-talet har nationsverksamheten i sin helhet igen blivit populär.

Historiens nycker

Vår nation fick sin första kvinnliga medlem den 8 februari 1893, då Elli Åkerman intogs i nationen. Samma år valdes hon också till chefredaktör för tidningen Osakunnan Kaukomieli. Den första kvinnan skrevs in i matrikeln så sent som år 1897, då kvinnligt medlemskap också legaliserades. Och år 1901 fick kvinnor rätten att skriva in sig vid universitetet utan specialtillstånd.

Aven om nykterhetsaken var viktig i nationerna i slutet av 1800-talet var det inte alla som underkastade sig. Till exempel under förbudslagen fanns spritlangarnas telefonnummer till allmänt påseende i telefonhytten i nationens utrymme. Så det om förbudslagens nykterhetskampande inverkan!

Historien har lekt med WiOs förhållande till det östra grannlandet åtminstone två gånger under detta sekel. Alla vet att vinterkriget började samma dag som Wiborgska Smällen år 1495 – den sista november. Följande sammanträffande hittar vi kring nationens 300-årsjubileum år 1953. Då nationen festade på restaurang Adlon med supé och danslocknade ljusen i festsalen. Ur mörkret bördes en viskning om att Stalin hade dött. Uppgiften bekräftades i tidningarna följande dag. A. I. Virtanen, som hade hållit festtalet, konstaterade senare lakoniskt att "han tänkte inte mitt tal".

Professor Vesa Majamaa, här med inspektör Raija, har varit nationens inspektor sedan 1994.

I Knut Posses fotspår

Även om leden har glesnat och nationen flyttat från Nya Studenthuset till Elisabetsgatan 17 i Kronohagen, har nationens traditioner inte förtvinat. Ånskallar "sie" och "mie" på nationens möten, än bevaras de finaste festtraditionerna med frack och aftondräkt på Pamausfesten och årsfesten. Vid sidan om de traditionella festligheterna har det uppkommit nya: årliga dam- och herrmiddagar, gulnäbbsintagning, lillajul, Valborg och mycket till. Det är bara fantasin som sätter gränser för skapandet av fester och roligheter. Vid sidan om festerna sköter man om nationens möten, fördelning av bostäder, en stipendiefond samt administrationen av nationslokalen tillsammans med Kymenlaakson Osakunta och Karjalainen Osakunta.

Wiipurilaisen Osakunnan Laulat jäntar bildar sin egen arena. Det är na-

tionens kör med 69 medlemmar, som skapar stämning med högklassig och ambitiös repertoar. Kören har redan i 25 år letts av kapellmästare Erkki Pullinen.

WiO firar Smällfest den 30 november, och då får de nya nationensmedlemmarna sina nationsband. Bilden är från 1998 då banden delades ut av kurator Emma Merilä och vice kurator Eikka Karjalainen (till vänster).

Helan går...

Vad beror det på att de bästa dryckesvisorna är svenska? Åtminstone så mycket använder nationsmedlemmarna det andra inhemska på varje fest. Det är också skojigt att på det andra inhemska kunna överraska gästgästande representanter för gästgästande representationer i Sverige. Våra vänner på andra sidan Bottnikviken vet nämligen inte alla, att Fin-

heten på nytt tilläts i Estland i slutet av 1980-talet förnyades vänskapsavtalet med Revelia som återinlett sin verksamhet i Dorpat. Eftersom korporationerna i Estland är könsför-

delade, beslöt man att vid sidan om den manliga Revelia också sluta relationer till Korp! Amicia, som består av kvinnliga medlemmar.

Inrikes relationer

Relationerna till det nuvarande rekryteringsområdet har en central ställning i inrikesrelationerna. En gång om sommaren går nationsmedlemmarna en utfärd till någon av kommunerna inom rekryteringsområdet. Där spelar vi en match i källspil (fi. kyykkä) med kommunens fider, bekantar oss med kommunen, badar bastu och sitter vid en lägereid till söndag morgon. På söndagen deltar vi i gudstjänsten och lägger ned en krans vid monumentet till minnet av de hädangångna som blev i Karelen. De egentliga etnologiska expeditionerna till rekryteringsområdet har upphört redan i och med nationens minskade medlemsantal.

Sina karelska rötter värdar WiO genom att hör till bl.a. Karjalan liitto, Karjalainen Nuorisoliitto och Viipuri-Liitto. WiO var också medlem i den numera upplösta Stiftelsen för Wiborgs-Museet. Samarbetet med Karjalainen Osakunta och Kymenlaakson Osakunta, som verkar i samma utrymme är dagligt. Östra Finlands Nation ihågkommer vi åtminstone en gång i året, då WiO:s stipendiefonder beviljar ett stipendium till en medlem som nominerats av ÖFN. I relationerna både inom och utom landet påverkas umgänget av bekantskaps- och vänskapsband. Accelererande studietakt, arbete och andra hobbyer känns också i nationslivet. Det finns inte alltid frivilliga för allt det skojiga, trevliga och nyttiga som kunde göras inom ramen för nationen.

"... ja elämän kirjaa nakersi koi"

Både nationen och dess verksamhetsformer har förändrats under åren och årtionden – alltid enligt tidens krav. Även om vi inte kan stoltsera med ett högt medlemstal jämfört med tiderna för 40-50 år sedan, har vi inte glömt våra traditioner. Nu bärs bördan av ett mindre antal medlemmar, som känner till Knut Posses och går vidare i hans fotspår. Denna grupp av aktiva nationsmedlemmar leds in på det nya årtusendet av professorn i miljörett Vesa Majamaa, som är nationens inspektor.

Nationsverksamheten och ungdomen som besjungs i inledningsorden till denna uppsats, har kanske bäst beskrivits av författaren och poeten Unto Kupiainen, en WiO-medlem i hans Teinilaulu från 1940-talet. Den sången hör till varje nationsmedlems repertoar. Sångens sista strofer lyder så här:

"Ja kun kerran veljet kaikki on nää vain unohtunutta mutaa, ylioppilaslakkimme jäljelle jää - hiven lyyrassa kiittää kultaa. Näin teinit, toverit, eli ja joi Ja elämän kirjaa nakersi koi."

(Övers. Erik Floman)

LKV ALFTA

Åbovägen 167 C, 02170 Esbo
tfn 505 35 96, mobil 050-62 426
fax 505 3685
e-mail alfa@kolumbus.fi

Perinteitä vuodesta 1827... ja juhlat jatkuvat

Kaisaniementie 6, 00100 Helsinki, Puh. 632223

Per Erik Floman

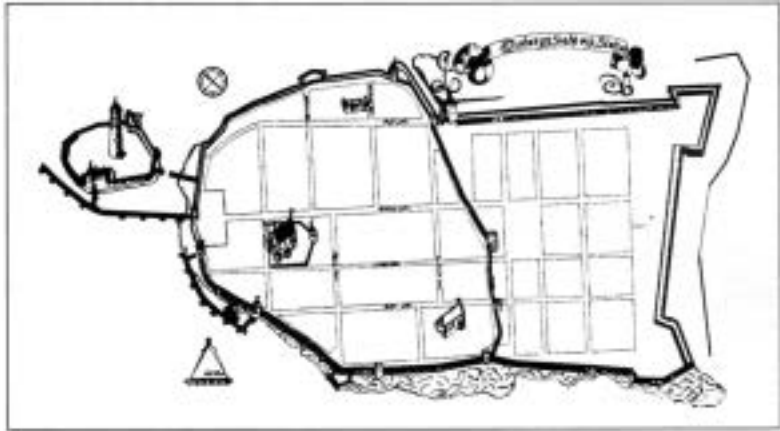
Isband med annan Wiborgsforskning har jag stött på uppgifter som gäller det hus i Wiborg, Torggatan 2-4, som blev mitt sista hem i födelsestaden. En dag för det i mig att aktivt luska fram något av husets och tomtens historia. Sålunda uppkom denna lilla uppsats.

Platsen vid och under "mellanmuren"

Wiborg var på medeltiden Finlands enda helt muromringad stad. Murverket färdigades på 1400-talet. En del av muren skulle senare komma att kallas "mellanmuren", ty staden växte ut mot sydost där nya murar eller bastioner byggdes. Ringmuren löpte i söder utmed stranden österut, svängde vid Munktorneret s.a.s. vänsterut mot Rådstorneret, som är det enda bevarade murtorneret, lätt igenkännbart på sin svarta hätta med spetsigt torn. Härifrån fortsatte muren mot Andreastorneret.

Detta torn låg några tiotal meter från vårt första hem vid Vaktornsgatan och har gått till historien som platsen för den Wiborgska smällen den 30 november 1495. Mig har berättats att Andreastorneret skulle ha stått inne på gården till vår tids Rönnbloms bageri. Arkeologerna, som ju nog vet bättre, hävdar att platsen låg högre upp, snett emot det hus som skulle bli stadsteatern, vid Possegatan.

Här svängde muren igen kanske 30 grader åt vänster och löpte mot Karjaportstornet med dess Runda Torn, ett artilleritorn invid, som byggdes i medlet av 1500-talet. På denna sträcka, vid pass 100 meter från Andreastorneret, gick muren alltså diagonalt över det som på 1800-talet skulle bli Torggatan 2-4.

Det ställe vid mellanmuren som skulle bli Torggatan. Så här såg stadsplanen ut efter 1640 då den s.k. regulariteten planerades. (Bilden ur Gardbergs Wiborgsbok.)

Vallen, krögarn och perukmakarn

Nu hände det sig, efter Peter den Stores (ofrid över hans minne) erövring av Wiborg år 1710, att den nu ryska guvernementsstaden, inte minst för att kunna härbärgera den ryska militären, fick det trångt innanför det omslutande murverket, utanför vilket det redan hade uppkommit en viss kåkbebyggelse. Så man började ca 1730 riva den del av ringmuren, nu alltså kallad "mellanmuren", som förbundit strandlinjen med Karjaportstornet. Härifrån lät man staden växa sydösterut och det nya området som skulle bli mycket betydelsefullt för Wiborg, kallades "Vallen". Detta område var 3-400 meter brett och i riktning syd-nord kanske 5-600 meter. De moderna Äyräpää- och Pantsarläksbastionerna, jämte sammanbindande murar byggdes till Vallens försvar.

År 1738 hade Wiborg, för X:te gången igen härjats av en väldig brand. Vid återuppbyggnaden skulle man bygga husen av sten. År 1744 berättas att en citoyen Jürgen Teubel av det ryska ingenjörskommandot (som var högsta byggmyndighet) anhöllit om att få bygga ett litet hus, sedermera kallat "Teubels krog", på en tomt som låg vid Kungsgatan = Slotsgatan mitt emot bli-

vande Torggatan 2. Denna lilla affär ledde till ett himla embarras ity att hr perukmakare Schmidt, "hans granne på stadssidan", inlämnade protest och besvär för att Teubels skorsten skulle komma störande och farligt nära hans hus. Jag har ej kunna utröna om perukmakarns hus var Torggatan 2 eller möjligen huset snett emot. I varje fall tål det berättas att ingenjörskommandot tog Teubels parti och t.o.m. sände några soldater till bygget som de slutförde. Men Schmidt gav sig inte utan antihamblerade hos den nye och ilskne guvernementskanslichefen Isakoff, som gav fan i ingenjörernas ukaser och i sin tur skickade dit folk som rev ner Teubels skorsten och ugn. Jag ska inte följa den tråden vidare.

År 1809 visar tidendena, fanns det inte ännu någon Paradplan. Tvärtom vet vi att på det området fanns en del gårdar, tillhöriga t.ex. hofrådet Schwanebache, assessor Wentzell, prosten Wahl, titulärrådet Kullberg, tullnären Wulfert, hofrådet Stockse, överste Wachsmut och baron von Preussen. Jag är inte alldeles på det klara med när dessa hus fick ge vika för de nya Paradplanen, men den operationen ingick i den av Katarina den stora inspirerade utbyggnaden av Vallens till stadens monumentala och administrativa centrum, vilket påbörjades vid sekelskiftet 17-1800. I detta schema ingick Nya Rådhuset, Paradplan,

senare Salutorget nytt rådhus, Petri-Pauli kyrka, ortodoxa katedralen, ståthållarpalatset (sedermera hovrätten) m.m. Dessutom skulle där uppföras s.k. inkvarteringshus för borgerskapet, som hade svårigheter att inkvartera ryska militärpersoner.

Torggatan börjar ta form

Det förefaller som om det hus, som skulle bli "Föreningsbanken" respektive "Lehtovaaras hus" (sedermera Torggatorna 2 och 4), var en tomt med bostadsbyggnad, ägd av hr hofrådet, statsrådet Gröhn, vilken för övrigt även inköpt det Teubelska huset. – Tynär nästa storbrand igen utbröt, och det var år 1793, omtalar skrifterna att bland andra dessa hus brann upp.

Den här brasan var en av anledningarna till att Katarina den stora godkände en ny stadsplan år 1794, som jag ovan i någon mån beskrivit. Det hör till saken att Petri-Pauli kyrka, som blev färdig år 1799 – för 200 år sedan när detta skrives – enligt stadsplanen skulle ingå i en serie offentliga byggnader, men därav blev intet och i stället uppkom Paradplanen.

Det räckte inte längre än till år 1817 innan nästa förödande brand skulle härja i Wiborg och just i de trakter som vi nu talar om. Branden

Torggatan 2-4

Torggatan 2-4, "Lehtovaaras hus" resp. Föreningsbanken 1900-1919 och därefter Wiborgs Sparbank, grundad 1845.

lär ha uppstått i det Teubels-Gröhn-ska huset, men det rådde stark blåst med den påföljd att lågorna hoppade över gatan och for fram med stor förödelse i spåren. Det sägs att hela kvarteret emellan det som skulle bli Torg-, Slotts- och Svartmunkegatorna jämte Salutorget förstördes. Och på den blivande Torggatan innehades ett hus av en baron d'Azur och änkefru Langell.

Efter branden lät baronen uppföra ett nytt, ganska märkligt hus (se bilden) på tomten. Nu var baron d'Azur ingen vanlig sådan. Han sägs ha varit läkare och Marie Antoinettes livmedicus i Frankrike. Revolutionen drev honom i landsflykt och via diverse uppehåll landade han så i St Petersburg, där han slog sig ned, tydligen med das nötige Kleingeld i behåll. I St Petersburg blev han bekant med Göran Magnus Sprengtporten, som en sommar förevisade honom Wiborg och villorna vid Suomenvedenpohja. Den wiborgska atmosfären tilltalade baron d'Azur till den grad att han beslöt flytta dit.

Han dog emellertid redan 1822, varefter villan ägdes av guvernementssekreteraren Anton Alfthan och efter honom från 1847 av konsul Alexis Thompson med make Marie. Deras dotter, gift Alice Hackman, ärvde huset 1884. I seklets slutskede köptes tomten för att hysa det blivande bankhuset (se nedan) och själva villan monterades ner och flyttades till Hiekka. Efter några år brann den upp och försvann ur historien.

Här bodde 1817-22 baron d'Azur, därefter generalguvernör Anton Alfthan och från 1850 konsul Thompson.

Bankhuset

Åren 1899-1900 uppfördes på denna plats nu det stilig bankhuset, ritat av Gustaf Nyström. Dess granne, hörnhuset, var ett ordinarie bostadshus från medlet av 1800-talet. Wiborgs frejdade arkitekt Uno Ullberg tog sig an detta hus under åren 1909-10 och genomförde en ansiktslyftningsom skulle få huset att på ett balanserat sätt ansluta sig till den vackra banken. Det betydde nya lin-

jer och dekorativa detaljer. Ytterligare förband han huset med banken genom en ståtlig port och en bred yttertrappa till bankens huvudingång. Trappans skulpturer utformades av Hilda Flodin-Rissanen.

Om bankhuset skriver Carl Jacob Gardberg i sin fina bok "Wiborg – en stad i sten" bland annat följande: "Huset ritades av Gustaf Nyström som ett litet renässanspalats i två våningar. I bredd med Nordbanken såg det litet och nästan obetydligt ut, men i sitt format svarade det troligen bättre mot de verkliga behoven

rytmik, utgående från en lång balkong i mitten."

Sparbanken i Wiborg hade grundats år 1845, Föreningsbanken jämte Wiborgsfilial 1862 och Nordiska Aktiebanken 1872 med huvudkontor i Wiborg. Jag nämner dessa tre banker genom att deras "öden" kom att bestämma utformningen av Torggatan. I bankhuset vid nr 4 huserade från början Föreningsbankens filial jämte direktör i övre våningen. Nordiska Aktiebanken hade vid sekelskiftet fått sitt minst sagt ståtliga, av arkitekt Aspelin ritade hus, vars hu-

Sparbankens vackra och i denna dag välbehållna banksal.

udingång vette mot Runda Tornet (vilket var på vippen att rivras när bankhuset byggdes. Det räddades på initiativ av Walter Hoving). När de nämnda bankerna efter dramatiska år av intriger fusionerades 1919 och blev Nordiska Föreningsbanken, flyttade Föreningsbankens f.d. filial i hos den nya kumpanen, varvid NAB:s huvudkontor blev NFB:s Wiborgsfilial. Det ledigblivna bankhuset på Torggatan 4 övertogs då av Sparbanken i Wiborg, som skulle fungera där inte bara fram till Vinterkriget utan även från april 1942, efter återerövringen mitt under brinnande krig, till hösten 1944. Märk väl att ca 35.000 wiborgare hade återflyttat och med energi påbörjat återuppbyggnaden av hemstaden. I dag fungerar en rysk privatbank i huset.

Lehtovaaras hus

På 1920- och 1930-talet fanns det i detta hus bland annat en rätt mondan bilfirma. Jag vill minnas att den hette Ignatius. Men i andra våningen var restaurang Lehtovaara inrymd. Den hade börjat som kafé och sedan avancerat till en restaurang med gott rykte. Efter en försämringsperiod övertog den rikssvenske krögaren Ragnar Hansson jämte energisk fru Lehtovaara med målsättningen att återerövra positionen

som en av stadens främsta restauranger.

I tredje våningen fanns det en konst- och ritskola under befäl av rektor, sedermera professorn Rurik Lindqvist, som även bodde däruppe.

I början av 1930-talet blev Uno Ullbergs konstmuseum och -skola uppe på Pantsarlaks bastion färdigt, en monumental byggnad av stor skönhet, vilken sjöfararn upptäcker vid infarten innan Slottet dyker upp. Nu flyttade konstskolan jämte rektor till det nya huset och sparbanken lät bygga om Lehtovaara-husetstredje våning till rätt högklassiga bostäder. I Lindqvists lägenhet flyttade familjen Georg Aman och några trappsteg nedan drog bankens huvudkassörskas Ebba Ljungbermed brorsdotter in. I tvåenrummare bodde frk Krogius och lärarinnan Magnusson och i den tretrummare med kök och domestikrum, som låg närmast banken, drog vi in, min mor och jag jämte tjänarinnan Hanna Pakarinen.

Emedan konstskolan hade haft några ateljérum med glastak kom jag att ha ett sådant i mitt eget rum, vilket ansågs vara mycket exotiskt. I detta hem levde vi lyckliga tills Vin-

Spårvagnsolycka 15.9.1920 i kurvan från Slottsgatan in på Torggatan, utanför N:o 2. Facit: 4 döda, 7 svårt och flera lindrigt skadade.

terkriget bröt ut. Min mor evakuerades och jag var redan i militärtjänst.

Vad hände sen ?

Jag torde ha varit den sista i släkten som satte sin fot i hemmet vid Torggatan 2. Min mor hade sonsonen Jarl-Olof, 3, hos sig och blev med honom evakuerad redan på krigets andra dag 1.12.1939. Färdengick på ett lastbilsflak, med en liten handväska i bagaget, till bygderna nära Pieksämäki. Mor skulle aldrig återse detta hem, men väl dess ruiner, när hon på Valborgsmässoaftonsdagen 1942 flyttade tillbaka till Wiborg med Sparbanken.

Själv avtjänade jag min värnplikt i ITR2, Luftvärnsregementet, vilket när mobilisationen bröt ut måste skicka iväg alla skolade kanonjärer till fronten. Vi rekryter som blev kvar bildade en provisorisk vaktbataljon med infanteriskolning och vaktjänstgöring. På självständighetsdagen 1939 fick vi förflyttning till Tammerfors för att lära oss skjuta på flygmaskiner. Jag fick då tillåtelse att sticka mig hemma, dit jag förde de två civila föremål som jag haft i ränseln: en skjorta och flammen Evas stora fotografi. - När jag kom in i lägenheten var där över svämning, ty min mors avfärd hade varit så brådstörtad att badrumskranen hade glömts på vid badande av lillpojken. Så gav jag mig iväg naturligtvis omedveten om att allt som jag läggde skulle bli kvar i krigets fötter. Ändå kom tre symboliska föremål att bli räddade, emedan min mor fört dem till bankens valv: mitt diplom från Handelshögskolan, fiolen och mina tennispokaler.

Så vet vi inte exakt vad som hände med Lehtovaaras hus under kriget. Men Sparbanken skulle stå kvar praktiskt taget oskadd. Ett viss detektivarbete har emellertid resulterat i följande bild av händelserna kring "vårt" hus:

Det stod i ruiner, med sotiga ytterväggar spretande mot öppen himmel den 30 augusti när jag i samband med återerövringen återsåg det. Sparbanken stod kvar intakt med rysk bankskylt och i det skulle som sagt banken återinflytta våren 1942. Härvid bereddes min mor tillfälle att bo i bankdirektörens lägenhets ena flygel med nästan exakt samma utsikt över Paradplanen och vår nu 200-åriga kyrka som hon sett från vårt ursprungliga salsfönster.

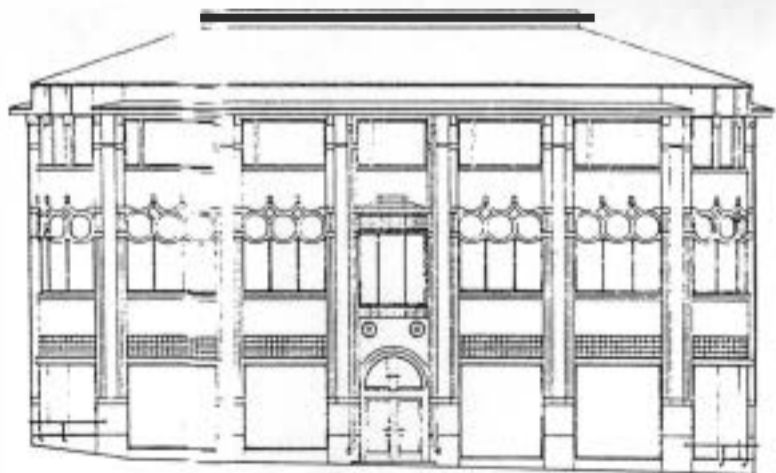
En dag fick hon av en bekant veta att man hittat en värdefull stilmöbel, en stol som min mor fått på sin 50-årsdag 1935. Nu fanns den i andra ändan av staden i en lägenhet. Härrav drar jag den slutsatsen att Lehtovaara-huset inte kan ha förstörts under Vinterkriget, ty hemmet måste ha plundrats eftersom stolen var kvar och hel. Kanske det förstörts av artillerield 1941? Men när jag 1959 för första gången efter kriget kom till Wiborg stod där ett fasligt fult hus på Lehtovaaras plats, uppfört av ryssarna och innehysande något slags textilverkstad.

Detta är vad jag lyckats luska fram om Torggatan 2-4.

Källor:
Ruuth: Wiborgs stads historia, del I och II
Gardberg: Wiborg - en stad i sten, Tyrgilsmuseets skriftserie
Neuvonen: Vüpurin historiallinen keskusta
Egna upplevelser och tankar

"Lehtovaaras hus", utblåst 1942.

Uno Ullbergs förslag av år 1943 till återuppbyggnad av huset Torggatan 2.

En vårmorgon år 1984 - obs. det nya, fula huset vid N:o 2. Innehåller något slags textilverkstad.

Östsvenska damer alltjämt i farten!

ÖstsvenskaKvinnoförbundet r.f. fick en ny ordförande 26.5.1999. Saga Alfthan, som suttit vid rodret sedan 1994, efterträddes av Gudrun Kotkavuori. Vice ordföranden Marianne von Wright och sekreteraren Gunvor Biström återvaldes. Övriga styrelsemedlemmar: Elisabeth Green, Doris Hackman, Eva Stewen, Ethel Ekroos, Lisa Hagelberg och Saga Alfthan.

Föreningens medlemmar är forna wiborgare som samlas en gång i månaden till trevliga samkväm med program. Även vår- och höstutfärder ordnas.

Höstens första möte inleds alltid med ett föredrag om Wiborg. Vår uppskattade hedersmedlem Per Erik Floman har under årens lopp glatt oss med många intressanta föredrag. Nu Senast om musiklivet i Wiborg.

Vårt totala medlemsantal har under de senaste tio åren sjunkit från 140 till 95, men de aktivas antal har i stället stigit från 45 till 75 medlemmar.

Om det finns aktiva wiborgsflickor som gärna vill komma med i vår krets så hälsar vi dem hjärtligt välkomna. Våra möten hålls i Lyceumklubbens lokal, Fredsgatan 7 B, Helsingfors. Annons i Hbl:s Agenda den 5:e varje månad. Våra kontaktpersoner är ordförande Gudrun Kotkavuori, tfn 78 97 43, och sekreterare Gunvor biström, tfn 803 55 56.

GB

SIS-ARK OY
Veneentekijantie 18
00210 Helsinki
puh. 09-692 6411
fax 09-692 3829

Hannele Helkama-Räsärd

Jos siull' on snaijuu,
juo Sergejeffin tsaiuu

Toppen
Sergejeffs Java te
i kopper!

OY SERGEJEFF AB

Löjtnantsv. 10
00410 Hfrs
tel. 532 041 fax 532 045

Tack!

▲ För förtroendet.

Var så god!

▲ Rabatt på Solo-paketet (innehåller bl.a. kontoutdrag, tjänster med Solokoderna på Internet och per telefon)

▲ Rabatt på årsavgiften för MasterCard-kort

▲ Rabatt på uppläggningsavgiften för lån

▲ Rabatt på teckningsprovisionen när du sparar i Merita-fonder enligt ett fondsparavtal

▲ ...och många andra förmåner, som i bästa fall kan gälla hela din familj

Stamkund- och nyckelkundförbindelsen i Merita Bank öppnar möjligheten att dra större nytta av kundförhållandet. Kom till kontoret och hör dig för om kundförmånerna

Merita

MeritaNordbanken

Hans Andersin

70 wiborgsvenskar och -tyskar firade sin kyrkas 200-årsjubileum i Wiborg

Petri-Paulikyrkan i Viborg invigdes den 29 juni 1799, d.v.s. för 200 år sedan. Kyrkan tjänade sedan som den svenska och den tyska församlingens kyrka fram till vinterkrigets slut. Kyrkan har numera återställts i sin forna skepnad och används som Wiborgs evangelisk-lutherska kyrka.

För att fira 200-årsjubileet av kyrkans tillblivelse anordnade den nuvarande församlingen en festsöndagen den 27 juni 1999. Kyrkan var fullsatt med nuvarande (ingermanländska och ryska) och forna svenska och tyska församlingsmedlemmar samt av gäster från Villmanstrand och andra "grannkommuner".

Festprogrammet bestod av en festgudstjänst på finska och ryska under vilken den ingermanländske biskopen Aarre Kuukauppi predikade. Församlingens allvar och strålade psalmsångfärdighet observerades av oss alla. Därefter började jubileumsfesten med ett historiskt föredrag av prosten Aimo Kymäläinen. Hans tema var att "vi nu skall återeröva Wiborg för Kristus". I övrigt var hans historieuppfattning helt lik vår.

Kommerserådet Per Erik Floman höll ett tal på svenska och tyska. Han sade bl. a. följande:

"Vi gläder oss mycket över att man hedrar kyrkans traditioner och även över att det sker i en med finstöd vackert renoverad kyrkobyggnad. För många av oss var Petri-Pauli kyrka en central punkt i tillvaron. Här gick vi i skriftskola och här blev vi konfirmerade. Vi minns med värme stämningen vid advents- och andra gudstjänster. Här samlades vi alla till andakt varje julafton. – Inom dessa väggar ljöd ofta psalmen 'Bevara Gud vårt fosterland...'. Min familj såg dagligen kyrkan från fönstret i vårt hem här invid. Min morfar hade varit församlingens kyrkoherde innan jag föddes." I den tyska delen av talet läste Per Erik Floman upp ett par verser av den festkantat som sjöngs år 1799 när kyrkan invigdes:

*Fühlet Christen, Eure Segen
kommt lobsingend Gott entgegen!
Hier ist Gottes Eigentum.
Hier wird seine Gnade thronen.
Hier wird unser Vater wohnen
uns zum Segen und zum Ruhm!*

*Nimm o Gott in Deine Hut
auch den Landes-Vaters Namen!
der auf diesem Tempel ruht.
Sprich Dein segesvollen Amen
über diesen Namen aus
Weihe Du ihn für Dein Haus!*

Som gåva till kyrkan överräckte Per Erik Floman och hans kusiner Tor Gräsbeck och Lennart Gräsbeck ett porträtt av deras morfar respektive farfar Sune Fredrik Gräsbeck som varit församlingens prost 1906-1916. Församlingens nuvarande kyrkoherde Jorma Kallio tog emot tavlan och försäkrade att den skulle få en värdig plats i kyrkan.

I den sjuttiohövdade wiborgsvenska och -tyska grupp som deltog i jubileumsfestligheterna fanns bl.a. avkomlingar till Wiborgs första tyska präst Niclas Bützov på 1740-talet och till Wilhelm Sixtus Wasenius, som varit kyrkans äldre vaktmästare i 50 år mellan 1880 och 1930 samt en stor mängd bemärkta wiborgska kulturpersoner och medlemmar av wiborgska handelshus och borgarsläkter. Gruppen bidrog med 3200:- till insamlingen för att skaffa en ny kyrkklocka i stället för den gamla som förstörts av ryssarna.

En del av de forna medlemmar av de svenska och tyska församlingarna som deltog i 200-årsfestligheterna.

Mellan verserna bjöds festpubliken på årtsoppa i parken utanför kyrkan.

Per Erik Floman, Tor Gräsbeck och Lennart Gräsbeck överränner porträttet av sin morfar respektive farfar prosten Sune Fredrik Gräsbeck till den nuvarande församlingens kyrkoherde Jorma Kallio

En av de två graniitbjörnarna som fordom vaktade ingången till järnvägsstationen har hamnat här utanför Petri Pauli kyrkan.

Petri-Pauli kyrkan i sommarskrud.

Per Erik Floman

mottog

Svenska kulturfondens stipendium i Wiborg

Den glada stipendiaten med fru Eva på Runda Tornets Restaurang.

Vid en festmiddag i Runda Tornet i Wiborg i samband med Petri-Paulikyrkans 200-årsjubileum den 27.6.1999 mottog kommerserådet Per Erik Floman Svenska Kulturfondens Axel Lille stipendium, 25 000:- för publicistisk insats. I motiveringen framhålls följande:

"Per Erik Floman har under sin livstid gjort långt mer än någon annan för att bevara bilden av Wiborg som en mångkulturell och i många avseenden unik stad. Hans verksamhet har lett till att stadens minne lever kvar bland forna wiborgsvenskar, såväl gamla som unga. Han har varit chefredaktör för Wiborgs Nyheter 1987-1999, skrivit över 90 artiklar i tidningen och anskaffat och redigerat ett stort antal av andra skrivna artiklar. Han har hållit flera föredrag, givit intervjuer och skrivit uppsatser och artiklar i andra tid-

ningar, tidskrifter och skriftserier. I januari 1999 utkom 100-årsjubileumsnumret av Wiborgs Nyheter. Den enspråkigt svenska tidningens upplaga är numera 800 av vilka ett relativt stort antal går till finskspråkiga läsare och till läsare i många av världens länder samt 2 st. till dagens Vyborg."

Utdelningen av stipendiet bevitnades av ett sjuttioal gamla wiborgare och Wiborgsvänner som nyss deltagit i Petri-Pauli kyrkans 200-årsjubileum.

Nya varia av Viborg-namnet en masse

WN:s spårhundar rikligen belönade!

WIBORGS NYHETER har som känt i samarbete med sina läsare framluskat namn på orter som heter Viborg. Isenaste nummer presenterade sålunda nr 5 i serien, beläget i Bjärnä. Nr 1 är självfallet vårt Wiborg, nr 2 Viborg på Jylland i Danmark. Nr 3 och 4 hittades i Sverige, hemmanet Viborg i Roslagen och byn Viborg i Dalarna.

Redaktionens antenner har emellertid oförtröttat pejat vid horisonten efter mera och vi kan nu för WN av årgång 2000 presentera några sensationella upptäckter. Vår värderade läsare i Sverige, Clarence Werngren på Viborgs hemman i Roslagen, har varit redaktionen mycket behjälplig vid våra efterforskningar. Sveriges Lantmäteristyrelse har fått släppa till uppgifter ur sitt ortnamnsregister - men vyerna visar sig vara ännu vidare!

Exotiskt fynd!

Låt oss alltså lämna Bjärnä och förflytta oss över Atlantiska Oceanen till Nordamerika, närmare bestämt South Dakota i hjärtat av USA.

Den påpasslige vandraren kan där stöta på "a nice little town" vid namn Viborg! För övrigt vimlar ju den amerikanska kartan av europeiska ortnamn såsom Portsmouth, Berlin, Aberdeen, Hannover, med en liten brytning Waterlow m.m. och nu alltså även det ädla namnet Viborg.

Om någon av WN:s läsare (reportage emotes!) med cykel eller flygmaskin skulle önska upptäcka denna stad anges här dess ungefärliga koordinater: ca 600 km söder om kanadensiska gränsen, ca 1200 km nordnordväst från New Orleans, ca 800 km väster om Mississippi, ca 420 km nordväst från Kansas City finner ni det syddakotiska Viborg.

I positivt fall mottar redaktionen gärnarapport om eventuella anknäringar till vårt Viborg. Hade sheriffen emigrerade förfäder från Viborgstrakten i Karelen? etc. etc.

Viborg S.D. erhåller härmed WN:s nummer 6.

Tveksamhet utbryter

Vi förflyttar oss tillbaka till gamla Sverige, där vi nu gör upptäckter av intressantaste slag. I registren stolt-

En fingervisning om var Viborg n:o 6 ligger ger denna karta över USA. Viborg befinner sig innanför ringen (vars diameter är ca 300 km). Bonne chance!

serar under rubriken "Gård" (7 st.) och "Samlade bebyggelse" (2 st.) sammanlagt 9 ortnamn Viborg. De två "samlade bebyggelserna" är faktiskt nr 3 och 4 i WN:s serier. Men

dessutom finns det två "naturnamn" Viborg, ett 9,7 km NNW om Rockneby i Kalmar län och ett 5,7 km NW om Arvidsjaur i Norrbotten. Vill vi vara riktigt petige (och det ämnar

WN vara) så heter det sistnämnda stället Viborgsholmen.

Vilka möjligheter öppnar sig inte här förrörliga, unga forskare att göra en rundresa i broderlandet för att utröna om det finns länkar till det äkta wiborgska på de nyupptäckta orterna!

Kommen till denna punkt och i färd med att numrera de nya fynden märker redaktionen ett slags embarass de richesse. Inte nog med att de nya fynden skulle bära numren 7 till 13, vilket börjar smaka lite utspätt. Saltet mister måhända sin sätta? Droppen som fick bägaren att rinna över blev att vår högt uppskattade rapportör i diverse register redan upptäckt 367 orter med anknytning till ordet Viborg! Redaktionen gluttade ytterligare på sin nya Internetlinje för att få det globala perspektivet, vilket som bekant inte kännetecknat WN:s ambitioner tidigare. Eftertankens kränka blekhet infann sig och vi insåg att vårt sökande håller på att gå för långt. WN ger upp jakten - åtminstone fram till nästa nummer...

P. Jarlovitsch

Det bygges nytt i Wiborg!

Trots att alla Wiborgs gamla byggnader synes förvittra och gå mot en säker undergång på grund av bristande underhåll, byggs det faktiskt en del nytt i staden. Exempel på lyckade renoveringar har vi redan från sovjettiden, t.ex. lärarskolan i det Rothe-Peranderska huset, den medeltida byggnaden på Karjaportgatan, målarskolan i S:t Hyacinthus kyrkans byggnad. Sergejefspalats i nyrokoko på Torkelsgatan och en del av bankhusen. Helt nya byggnader i gammal stil har vi på den ännu för några år sedan tomma tomten på Slottsgatan mitt emot Domus, S:t Eliaskyrkan, som byggts

på den gamla förstörda kyrkans plats och Handelsgillet hus vars träkonstruktion rivits bort och ersatts av en betongkopia. Apotekshuset (tidigare Walter Hovings hus) vid Runda Tornet har fått en ny färgprakt som inte är helt tokig om man inte kommer ihåg dess forna dämpade färgskala.

Många vackra hus väntar ännu på sin räddare: Uno Ullberg konstskola och -museum är en av de byggnader som absolut borde restaureras (t.ex. för något finskt ändamål!)

Den nya S:t Eliaskyrkan.

Det nygamla huset på slottsgatan.

LISA WARD

önskar ett gott
årtusende!

Rättelse

Tryckfels-Nils var ute och gick även i spalterna av Wiborgs Nyheter 100-årsnummer. Redaktionen ber om tillgift för två roliga och ett förargligt fel:

Sida 1, (Det femte Wiborg) spalt 2, rad 9 "vilda sädesfält" skall naturligtvis vara "vida sädesfält".

Sida 13, (Det underjordiska Wiborg) spalt 1, underrubrik "Överjordisk parentes", rad 9 Eduard Pacius var, mänskligt nog, inte stadsingenjör till 1980 utan 1873 till 1890.

Sida 11, (Wiborgs Nyheter 100 år) spalt 2, femte raden nedifrån: Under Wiborgstiden tryckte WN inte 8 000 sidor utan ca 48 000!

Prastitje!

Det är
bara
leendet
man
inte ska
spara på.

Fond- och försäkringsspararen har mycket gemensamt med Aktia. Utåt syns bara leendet. Det övriga vi har gemensamt är konfidentiellt.

På Aktias kontor får Du närmare information om våra placeringsfonder och den fondanknutna sparförsäkringen.

På Aktia smittar leendet.

Aktia
Sparbank

Banken med mänskliga mått

HACKMAN
metos

Kvalitetsprodukter
för storkök

Rainer Knapas

Jacob Frese – det förlorade Wiborgs skald

Jacob Frese, diktaren från Karl XII:s och Peter den stores tid, hör till Wiborgs fåtaliga infödda stormän från den äldre svenska tiden. Storman och känd skald blev han egentligen först under 1800-talet, då man hos oss sökte efter en egen finsk eller finländsk litterär tradition. Den sjuklige diktarens sorgesamma livsbana, från barnårens Wiborg till de långa åren av "skälvesot" i Stockholm, där han dog 1729, motsvarade 1800-talets idealbild av den romantiske, lidande skalden. Freses längesedan bortglömda dikter utgavs i nya samlingar, första gången 1826.

Frese hörde till stadens "ech ten und alten", hans föräldrar var rådmannen, handelsmannen Jochim Frese och Barbara Ruuth. Bägge kom från släkter som ännu långt senare hade en aktad ställning bland patriciatet. Sonen Jacob blev tidigt faderlös och sökte sig till akademien i Åbo, där han inskrevs 1703. Stora nordiska kriget och Peter den stores erövring av hemstaden 1710 gjorde, att Frese tillsammans med de flyktande professorerna och studenterna tog sig över till Stockholm, där han befann sig åtminstone från 1712 till sin död. Han tjänstgjorde för en ringa lön vid det kungliga kansliet, tidvis med ärenden som rörde finländska frågor, och 1724 blev han kanslist vid kammarexpeditionen. Därtill skrev han tillfällesdikter till bröllop, begravningar och familjehögtider i rikare hus, växelvis med religiösa verser och maximer.

I Stockholm sökte sig Frese till litterära kretsar och olika gynnare, bl.a. umgicks han med skaldinnan Sophia Elisabeth Brenner och hennes österbottniska man, fornforskaren och konstnären Elias Brenner. Frese gjorde sitt genombrott i offentligheten med en långt, barockartat utsirat högtidstal på vers till Karl XII, som framfördes på Riddarhuset på konungens namnsdag den 28 januari 1715. Talet hölls med anledning av Karl XII:s återkomst från det i allo misslyckade fälttåget till Turkiet och bar titeln "Echo å Sveriges allmänne frögde-kväden".

Sjukdomsdikter i vårtider

I eftervärldens litteraturhistorier omtalas Frese emellertid främst för sina sjukdomsdikter, som han varje år skrev "i särskilte Währ-tider", om sitt eget liv och sin lungsjukdom, som motsatser till vårens fågling och glädje. Särskilt apostroferade han olika fåglar - lärkan, svalan, storken, turturduvan, svanen eller näktergalen - som frihetens budbärare för den sjuklige. Sviten av vår- och sjukdomsdikter inleddes 1712 och fortgick till skaldens död. Med sin vekt melankoliska livskänslansesde bildade en brytning med den föregående barocklyrikens traditioner.

Jacob Frese kände sig starkt dragen till den då nya pietistiska väckelsen och dess innerlighetskrav. Han skrev också varmt religiösa alster och vände sig mot religionens, kyrkans och prästerskapets alla avarter. Freses största dikt, "Passions-tankar", som består av 523 fyrradiga strofer, behandlar Kristi lidande, men också människans och diktarens eget lidande i världen. Pietismens självprovning gav uppenbart styrka åt Frese att leva med sina usla villkor och sin sjukdom. Frossan och insikten om den förestående döden kläddes i lyrisk form: "Jag fruchtar döden ei, och hatar icke lifvet" lyder en av de mest kända raderna från hans sista dikt.

Lovsång till fäderneslandet

Frese brukade på akademiskt vis också i Stockholm undertecknasina dikter med hemortsbeteckningen *Wiburgensis*, wiborgare. Hans "Echo å Sveriges allmänne frögde-qväden" inleddes med högljudda och halvt bibliska basunstötter:

Up, stöter i Basun, och låter Sträng-er klinga,
At dubbelt Fägne-Liud til Solens
granskap hörs;
Låt, Sverge, öfver alt i alla klockor
ringa:
Ett JUBILATE, som till andra
Verlden spörs.

Fröjde-ekot till Karl XII:s lov övergår emellertid snart till en genomgång av de lidanden som landet har fått utstå under det långvariga kriget och slutar med en gripande bön om fred. Som ett exempel på vad Sverige förlorat har han i dikten lagt in en tio (!) strofer lång sekvens som skildrar hans hemstad Wiborg, sådant det var före kriget. I detta avsnitt blir Freses tonfall tidlöst. Det är en lovsång till fäderneslandet, *laus patriae*, i samma stil som odlades i oräkneliga akademiska dedikations- och disputationsdikter på latin eller svenska vid rikets universitet, än om Finland, än om Småland eller Värmland. Men det är också ett minnesmärke över det förlorade fäderneslandet, så som Frese måste ha upplevat det tillsammans med de övriga undan kriget "evakuerade" finnarna i Stockholm och med sina egentliga wiborgska landsmän. "Blott det man förlorat äger man evigt" är en urgammal maxim, som gett tröst under århundraden, också under detta sekel. Sentensen förekommer både i Ibsens *Brand* - och som motto

för Benedict Zilliacus bok *Båten i vassen*.

För Frese framstår Wiborg som en "dejlig mö" och en jungfru, på vilken grannen ständigt lurar, "liksom hök på dufvan". Hans dejliga Wiborg var exakt den rika och välbyggda stad, som åren före Peter den stores ankomst avritades av Erik Dahlberg för planschverket *Svecia antiqua et hodierna*. Diktens stil är högtidligt snirklad som det anstår ett fägnatal, man bör tänka sig den framförd på Riddarhuset i Stockholm, i en omgivning tyngd av anors glans och karolinska hjältedater.

Frese hoppas ännu på ett under, att Wiborg skall ryckas ur "oväns fjättrar" och fienden förjagas: "Ack, att jag finge snart på dina gränder träda!". Minnet av barndomsstaden och dess hårda krigsöden varvas med en revanschlust, men hela dikten avslutas med ett hopp om enighet, frid och rättfärdighet. Frese ser sig och flyktingarna som fåglar utan nästen, som ännu en gång skall få återvända hem: "Och får, där han är född, i stillhet njuta ro!"

*Du andra städers pris, min barndoms första boning,
Skull' jag förglömma dig, som mig i ljuset bragt?
Där jag i lindan låg i nöjets rika våning,
Ack nej, men af min mun så skall det vara sagdt,
Att förr'n jag glömmet dig, så skall mig jorden gömma,
Och sen skall askan min i mulden dig berömma.*

*Där finns en dejlig mö uti ett furstendöme,
Som vetter österut, hvar de kareler bo,
Som om dess vård och vakt ha varit ganska ömme,
Som tjäna konung Karl med oförliktig tro.
Den jungfrun står så skön och inom sina murar,
På hvilken grannen, liksom hök på dufvan, lurar.*

*Hvar mod och manlighet af råd och dåd ledsagas,
Hvar klokhet står på vakt, och slughet står på lur,
Där kan ens frihet ej så lätt och strax betagas,
Den ofta frälsar sig som fågeln ur sin bur,
Men dock, när en allen den strider emot många,
Så måste frihet (bort all konst) bli maktens fånge.*

*Nu bäst det grofva folk vid våldsamhet sig stöder,
Sen hon sig föresatt at lida ren en mö,
Så ber hon tapperhet och tro som tvenne bröder
Att fäkta för sin krans, ty sprutas eld och glöd.
Så ofta som man hör dess murebräckor knalla,
Sågs ryssar hundratals, som hö för lian, falla.*

*Och fast en tvungen kyss din' kinder är beröfvad,
Har viljan oförkränkt dock spjarnat däremot.
Hvad våld har satt i knut, slits sönder oförtöfvadt,
Och tvång, strax lägligt finns, i frihet söker bot.
Ett tvunget sammanskott är ej frivillig gåfva,
Hur mången måste, hvad han ej tänkt ge, förlofva.*

*Dock som i ståndaktighet i nöden var din krona,
Så skall du uti lust med nåd bekrönter bli,
Var tapperhets brokad ditt ämnes hufvudbonad,
Så skall du äkta klapp af tappra händer si.
Kung Karl, han sitter ren till häst och till dig rider,
Din glädje nalkas snart, han kommer hvad det lider.*

*Liksom man dufvor blå ur hökens klor förjagar,
Liksom från fårens bröst man skiljer ulfvens tand,
Så skall man dig en gång, som nu ditt våld beklagar,
Som sörjer endast, att du nog ej sörja kan,
Så skall man dig en gång ur oväns fjättrar rycka,
Hvartill med dubbelt ljud jag önskar: lycka, lycka!*

*Ack, att jag finge snart på dina gränder träda,
Ack, att jag Herrans hus orubbadt där fick se,
Så skull' min tunga så sitt lofsångsoffer kväda,
Att dina murars hvalf skull' fröjdegeljud ge!
Jag visst' ej, om jag då af glädje mer vill' lefva,
Ell' ock af glädje platt ifrån mig döden jäfva.*

*Så länge någon tid och världen ännu varar,
Så länge man af strid och örlog höra får,
Så länge någon stad i striden sig försvarar,
Så länge någon borg och präktig byggnad står,
Så skall du, Wiborgs stad, snart utan like prisas,
All trohet skall utaf din trofasthet bevisas.*

"Svensk och Ryss hvarannan creditera"

Sveriges belägenhet i kriget år 1715 var usel, nästan alla landområden utanför det egentliga Sverige var ockuperade: "Och hela Riket låg / lik som i Siäle-tåg". Som diktare i ämbetet - i tjänst vid kungens kansli - ställer Frese sitt hopp till Karl XII: han skall göra det, återställa freden

och fridsriket. Målet är ett land där svärdens smids till plogbillar, där näringarna och även grannsämjan blomstrar trots allt: "en Svensk och Ryss hvarannan creditera". Svensken och ryssen har sällan "crediterat" varandra genom historien, men om det konkret har skett någonstans så skulle det väl ha varit just i ryssehandelns gamla huvudstad, Wiborg.

Var man går i en hatt
från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Norra Esplanadgatan 35

Disponentbyrå

WAGER & CO AB

FINLANDS LEDANDE AUKTIONSHUS TILL ER TJÄNST

Har ni för avsikt att sälja konst, möbler, skulpturer, silver, smycken, design etc.?

Våra erfarna experter står gärna till er tjänst. Vi erbjuder fri värdering på vårt kontor eller hemma hos er.

För närmare information vänligen kontakta:

PAUL HÖRHAMMER
Inhemsk och utländsk konst

MARJALEENA LINDBERG
Silver, smycken, design

MARIA EKMAN
Möbler, design, porslin, mattor

CHRISTIAN BOMAN
Inhemsk konst

Tel. 09-6689110,
fax 09-6121266
www.bukowski.fi

Bukowski's
HÖRHAMMER

Stora Robertsgatan 12, 00120 Helsingfors